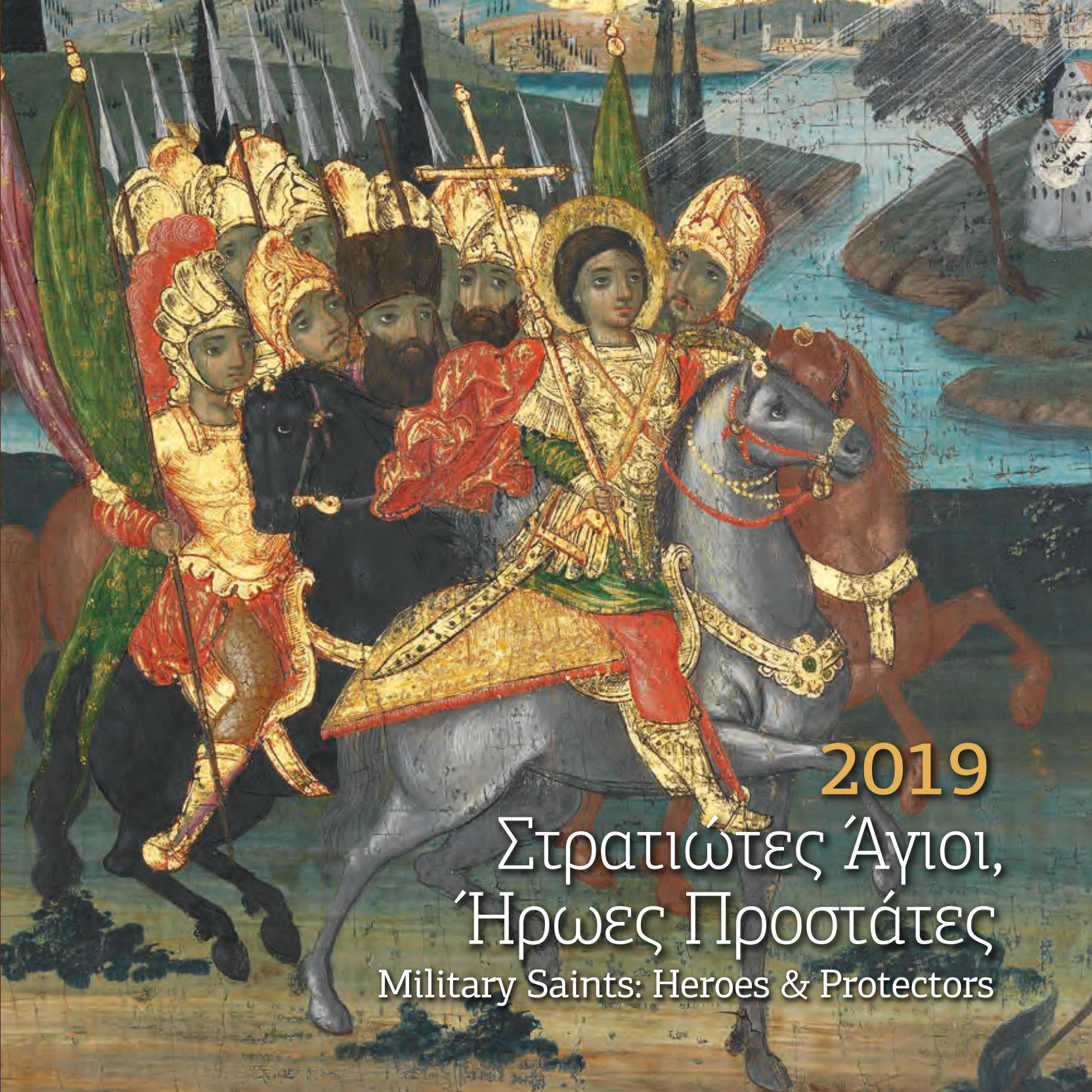




2019

Στρατιώτες Άγιοι,
Ήρωες Προστάτες
Military Saints: Heroes & Protectors





Το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού τιμήθηκε με το
Βραβείο Μουσείου του Συμβουλίου της Ευρώπης για το έτος 2005
The Museum of Byzantine Culture was awarded the
Council of Europe Museum Prize for the year 2005

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

Λεωφ. Στρατού 2, 546 40 Θεσσαλονίκη
Τηλ. 2313 306 400
www.mbp.gr

Museum of Byzantine Culture

2, Stratou Ave., GR-546 40 Thessaloniki, Greece
Tel. +30 2313 306 400
www.mbp.gr

© 2018 Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού / Museum of Byzantine Culture
ISBN: 978-960-9669-07-8

Η ΕΚΔΟΣΗ ΕΓΙΝΕ ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΓΕΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΩΝ:
THIS DESK DIARY IS PUBLISHED WITH THE KIND SUPPORT OF:

Michael Strening και Alice Eppinga Strening

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ 2019 DESK DIARY

Στρατιώτες Άγιοι, Ήρωες Προστάτες

Μέσα από τη Συλλογή Εικόνων του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού

Military Saints: Heroes and Protectors Through the Museum of Byzantine Culture's icon collection



ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE



ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΦΙΛΩΝ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ASSOCIATION OF THE FRIENDS OF THE MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

The Association of Friends of the Museum of Byzantine Culture, faithfully maintaining its yearly tradition, has gladly undertaken once again the expenses for the publication of the 2019 desk diary-album, whose topic is “Military Saints: Heroes and Protectors.”

The Director of the Museum of Byzantine Culture, archaeologist Dr. Agathoniki Tsilipakou, edited the diary and wrote the introductory text. The writer, with her eloquent and well-documented discourse, makes a valuable contribution to the interesting iconographic material from the MBC collections in relating the delightful stories of the “brave lads,” the pallikaria, of Byzantium. These fascinating narratives are oriented toward military saints, who enjoyed special honor during Byzantine, Post-Byzantine and even later times; the focus here is on Saints George, Demetrius, Procopius, Mercurius, Eustathius, and Menas. This category is complemented by the conjunction of the Saints Theodore, Tyro (of Tyre) and Stratelates. The various miracles which have been attributed to them inextricably join profound belief with an element of transcendence which is strongly reflected in the Orthodox Church.

Upon publication of this desk diary, we extend to all our wishes for a Happy New Year filled with good health, peace, happiness, and creativity.

*The Board of Directors
Association of Friends
of the Byzantine Museum of Culture*

Το Σωματείο των Φίλων του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, τηρώντας ευλαβικά την ετήσια παράδοσή του, ανέλαβε με προθυμία, και αυτή τη φορά, τη δαπάνη για την έκδοση του ετήσιου ημερολογίου-λευκώματος για το 2019, με θέμα «Στρατιώτες Άγιοι, Ήρωες Προστάτες».

Η αρχαιολόγος και διευθύντρια του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού δρ. Αγαθονίκη Τσιλιπάκου επιμελήθηκε της έκδοσης και έγραψε το εισαγωγικό κείμενο. Η συγγραφέας με τον γλαφυρό και καλά τεκμηριωμένο λόγο της, αλλά και την εξίσου πολύτιμη συμβολή του ενδιαφέροντος εικονογραφικού υλικού που προέρχεται από τις συλλογές του ΜΒΠ, ξεδιπλώνει τις γοπητικές ιστορίες των «παλληκαριών» του Βυζαντίου. Οι συναρπαστικές αφηγήσεις προσανατολίζονται στους στρατιωτικούς αγίους, που απολάμβαναν ιδιαίτερης τιμής στα χρόνια του Βυζαντίου αλλά και στα μεταβυζαντινά και νεότερα, όπως στους αγίους Γεώργιο, Δημήτριο, Προκόπιο, Μερκούριο, Ευστάθιο και Μηνά. Την κατηγορία συμπληρώνει και η συζυγία των αγίων Θεοδώρων, του Τήρωνα και του Στρατηλάτη. Τα ποικίλα θαύματα που τους έχουν αποδοθεί συνδέουν αναπόσπαστα την βαθειά πίστη με το υπερβατικό στοιχείο, που αποτυπώνεται έντονα στην Ορθόδοξη Εκκλησία.

Με την έκδοση του ημερολογίου ευχόμαστε σε όλους Καλή Χρονιά με Υγεία, Ειρήνη, Ευτυχία και Δημιουργικότητα.

*Το Διοικητικό Συμβούλιο
Του Σωματείου των Φίλων
του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού*





Στρατιώτες Άγιοι, Ήρωες Προστάτες

Μέσα από τη Συλλογή Εικόνων του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού

«Παλληκάρια, που πορεύονται προς μεγάλους κινδύνους με στόχο να τους εκμηδενίσουν, ανακουφίζοντας μια κοινωνική ομάδα και, κατόπιν τούτου αφηρωίζονται υπάρχουν στη συλλογική μνήμη κάθε κοινωνίας.»

Την εποχή του Βυζαντίου «κληρονομούν χαρακτηριστικά από τους προκατόχους τους ήρωες ή θεούς και δημιουργούν στερεότυπα τόσο ισχυρά, ώστε να περνούν ακέραια στη σύγχρονη εικονογραφία»

(†Τ. Παπαμαστοράκης)

Με το ημερολόγιο-λεύκωμα που κρατάτε στα χέρια σας επιθυμούμε να σας παρουσιάσουμε ζητήματα που αφορούν την ερμηνευτική προσέγγιση των απεικονίσεων των στρατιωτικών αγίων του Βυζαντίου μέσα από την πλούσια συλλογή των εικόνων του Μουσείου Βυζαντινού πολιτισμού, και ειδικότερα των κορυφαίων στρατιωτικών αγίων της ορθόδοξης Εκκλησίας. Εκείνων που υπηρέτησαν από οποιαδήποτε θέση στον ρωμαϊκό στρατό, διακρίθηκαν για την αποτελεσματικότητα και γενναιότητά τους, και στη συνέχεια μαρτύρησαν ομολογώντας την πίστη τους. Οι άγιοι αυτοί αποτέλεσαν σύμβολα και πρότυπα που νοηματοδοτούνταν κάθε φορά από συγκεκριμένες κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές συνθήκες αντιπροσωπεύοντας συγκεκριμένη κοινωνική τάξη ή ιδεολογία στη διάρκεια των βυζαντινών και μεταβυζαντινών χρόνων.¹

1. Στο σημείο αυτό επιθυμούμε να καταστήσουμε σαφές ότι στόχος μας δεν είναι η εξάντληση του θέματος περί στρατιωτικών αγίων εν γένει ή η απαρίθμηση των στρατιωτικών αγίων, επώνυμων και ανώνυμων, ανδρών και γυναικών που τιμώνται από την Ορθόδοξη Εκκλησία ως τέτοιοι ή αποτελούν μέχρι σήμερα σύμβολα και προστάτες των Ενόπλων γενικότερα Δυνάμεών μας. Βλ. σχετικά C. Walter, *The Warrior Saints in Byzantine Art and Tradition*, Ashgate, Hants 2003 ; P. L. Grotowski, *Arms and Armour of the Warrior Saints. Tradition and Innovation in Byzantine Ikonography (843-1261)*, Leiden - Boston 2010.

Η εικόνα, που έχει τις απαρχές της, μορφολογικά, στην κληρονομιά της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας, όπως καθορίστηκε μετά την Εικονομαχία (726-843), είναι η αντανάκλαση του πρωτοτύπου και το όχημα της θείας ενέργειας και χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένη αισθητική που υποστηρίζει την πνευματική της αξία. Η ζωγραφική των εικόνων δεν παραμένει στατική στο πέρας των αιώνων. Τόσο η τεχνική όσο και η τεχνολογία ποικίλουν κάθε φορά και συμβαδίζουν με τις γενικότερες εξελίξεις στον τομέα της κοσμικής και θρησκευτικής ζωγραφικής γενικότερα, τις αλληλεπιδράσεις και τα αντιδάνεια μεταξύ Ανατολής και Δύσης, τα πρότυπα των ζωγράφων, τις προτιμήσεις παραγγελιοδοτών, κτιτόρων και αφιερωτών.

Στη βυζαντινή εικονογραφία γενικότερα οι άγιοι διαχωρίζονται σε τάξεις από την ενδυμασία τους και τα συνοδευτικά αντικείμενά τους. Οι στρατιωτικοί άγιοι, πιο συγκεκριμένα, από τη στρατιωτική ενδυμασία και τον οπλισμό τους. Η αναγνώριση ενός αγίου βασίζεται σε καθιερωμένα από την παράδοση συγκεκριμένα προσωπογραφικά χαρακτηριστικά, τα οποία παραμένουν εν πολλοίς σταθερά ανά τους αιώνες, και τα οποία περιγράφονται συνήθως στις βιογραφίες και στα αγιολογικά κείμενα ή στις πηγές που σχετίζονται με τους αγίους και τα θαύματά τους ή στα επιγράμματα (ποιήματα που συνθέτονται ειδικά για να αναγραφούν σε εικόνες). Η πιστότητα της εικόνας στο πρωτότυπο της μορφής του αγίου είναι προϋπόθεση για την επικοινωνία του πιστού με τον άγιο και την πραγμάτωση της διαμεσολαβητικής λειτουργίας του τελευταίου υπέρ των πιστών. *«Ὁσῶ γάρ συνεχῶς δι' εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως ὁρῶνται, τοσοῦτον καὶ οἱ ταύτας θεώμενοι διανίστανται πρὸς τὴν πρωτοτύπων μνήμην τε καὶ ἐπιπόθησιν...»* δογματίζει η Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδος (787).

Οι στρατιωτικοί άγιοι απεικονίζονται συνήθως σε νεαρότερη ηλικία από τους αγίους των υπόλοιπων τάξεων, δυναμικοί και φυσικά ενεργοί, εμπνέοντας εμπιστοσύνη στον πιστό. Το γεγονός αυτό μαρτυρείται και στα αγιολογικά κείμενα, ιδιαίτερα των Θαυμάτων των

αγίων, όπου θαυματουργές εικόνες τιμωρούν τους απίστους και αντεπιτίθενται στις επιθέσεις τους. Οι στρατιωτικοί άγιοι θεωρούνται γενικότερα διώκτες των δαιμόνων και προστάτες των μαχητών και η απεικόνισή τους είχε από την πρώτη εμφάνισή τους στην τέχνη, κυρίως τους 6ο - 7ο αι., συμβολικό - αποτροπαϊκό χαρακτήρα. Η χριστιανική Εκκλησία υιοθέτησε την αυτοκρατορική εικονογραφία της ύστερης ρωμαϊκής περιόδου και το σχετικό ιδεολογικό υπόβαθρο προσδίδοντας νέους συμβολισμούς προς όφελος του αγώνα της ενάντια στους ειδωλολάτρες απίστευτους.

Πριν από την Εικονομαχία, οι στρατιωτικοί άγιοι απεικονίζονται στη βυζαντινή τέχνη κυρίως ως μάρτυρες, δεόμενοι, ή σε χειρονομία σεβασμού και αποδοχής του μαρτυρικού θανάτου τους, κρατώντας τον σταυρό. Με στρατιωτική ενδυμασία και εξάρτυση, συνήθως με πλήρη οπλισμό, είναι η συνήθης πρακτική παρουσίασης των στρατιωτικών αγίων, από τον 10ο αι. και κυρίως από τον 11ο αι. κ.ε. Ο άγιος απεικονίζεται ολόσωμος ή σε προτομή με στρατιωτική περιβολή οπλίτη: Κοντό χιτώνα και σιδερένιο φολιδωτό ή διακοσμημένο θώρακα, ιμάτιο. Φέρει συνήθως το τόξο με φαρέτρα και βέλη, ασπίδα και κράνος. Με το δεξί κρατά δόρυ, συχνά όμως και ξίφος ή και βέλη. Την περίοδο εκείνη (10ος-12ος αι.), επί της δυναστείας των Μακεδόνων και στη συνέχεια επί Κομνηνών και Αγγέλων, οι στρατιωτικοί συγκροτούν ανώτερο κοινωνικό στρώμα και οι στρατιώτες χαίρουν ιδιαίτερης τιμής, όταν πεθαίνουν στο πεδίο της μάχης, ως μάρτυρες. Οι συνεχείς αγώνες εναντίον παντοειδών εχθρών στα σύνορα, τις άκρες, της βυζαντινής αυτοκρατορίας καλλιέργησαν το ιδεώδες του ήρωα ακρίτα στρατιώτη που χαρακτηρίζεται όχι μόνο από σωματική ρώμη και πολεμική επιδεξιότητα αλλά και από υψηλό φρόνημα, ανδρεία και μεγαλοψυχία. Το ιδεώδες αυτό είχε άμεση επίδραση στην απεικόνιση των στρατιωτικών αγίων, οι οποίοι πλέον λειτουργούσαν και ως πάτρωνες των δυνατών οικογενειών, της στρατιωτικής αριστοκρατίας και των αυτοκρατόρων που προ-

έρχονταν από αυτές. Έτσι στους στρατιωτικούς αγίους πρώτης βαθμίδας προσδίδεται το νέο χαρακτηριστικό της αριστοκρατικής καταγωγής, το οποίο δηλώνεται ειδικαστικά, από τον 12ο αι. κυρίως, με το στεμματογύριο που φέρουν στην κεφαλή τους (=διάδημα με διπλή σειρά μαργαριτάρια δεμένα με τρεις πολύτιμους ρόδακες, προνόμιο μελών της αυτοκρατορικής οικογένειας). Κατ' αυτόν τον τρόπο αλληλοσυνδέονται η στρατιωτική αριστοκρατία, επίγεια και ουράνια, με τη γενναιότητα στη μάχη, το ιδανικό των στρατιωτικών αυτοκρατόρων. Ο συμβολισμός αυτός αποκρυσταλλώνεται από τον 12ο αι. κ.ε. και στον λιγότερο διαδομένο τύπο του ένθρονου στρατιωτικού αγίου, που παραπέμπει αφενός στην τιμητική θέση του στρατιώτη μάρτυρα στην ουράνια βασιλεία και αφετέρου στη νέα ιδιότητα της αριστοκρατικής καταγωγής του ως μέλους της αυτοκρατορικής οικογένειας. Οι στρατιωτικοί άγιοι καθίστανται προστάτες όχι μόνο του βυζαντινού στρατού αλλά γενικότερα των δομών, των θεσμών και της ίδιας της ιδεολογίας της βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Οι στρατιωτικοί άγιοι, από τον 14ο αι., αποδίδονται συχνότερα όχι μόνο με στρατιωτική ενδυμασία αλλά και πάνοπλοι, εκφράζοντας την αγωνία του βυζαντινού κόσμου για το επερχόμενο τέλος του. Ωστόσο ο τύπος του μάρτυρα με αρχοντική ενδυμασία, κάποτε και με οπλισμό, συνυπάρχει με εκείνον του στρατιώτη, που φέρει ενίοτε και τον σταυρό του μαρτυρίου. Την περίοδο της τουρκοκρατίας οι στρατιωτικοί άγιοι δεν αντιπροσωπεύουν πλέον συγκεκριμένη κοινωνική τάξη, όπως συνέβαινε κατά τους μέσους βυζαντινούς χρόνους (9ο-12ο αι.), αλλά συγκεκριμένη ιδεολογία, σχετιζόμενη με τη θρησκευτική και εθνική παλιγγενεσία. Οι υπόδουλοι τους θεωρούν εμψυχωτές που θα τους στηρίξουν στον δρόμο του μαρτυρίου. Βρισκόμαστε πλέον στην εποχή της πάσχουσας Εκκλησίας. Γι' αυτό, την ίδια περίοδο καλλιεργείται και γνωρίζεται ιδιαίτερη άνθηση ο τύπος του έφιππου στρατιωτικού αγίου.

Ο τύπος αυτός αποτελεί την επιβίωση του έφιππου ήρωα των προχριστιανικών χρόνων στην αυτοκρατο-

ρική και επιτύμβια εικονογραφία της ύστερης ρωμαϊκής περιόδου και απαντά ήδη από τον 5ο αι. στην κοπτική τέχνη. Οι έφιπποι φονεύουν, συνήθως διαδορατίζουν, ερπετό, δράκοντα ή βάρβαρο σε μίμηση των παραστάσεων του νικητή ρωμαίου ηγεμόνα ή αυτοκράτορα που κατατροπώνει τον πεσμένο αντίπαλο, άλλοτε ποδοπατώντας τον. Τα συγκεκριμένα αρχέτυπα υιοθετούνται στη χριστιανική εικονογραφία των στρατιωτικών αγίων, κατά την οποία άγιοι, όπως οι Θεόδωροι, ο Γεώργιος, ο Δημήτριος, ο Μερκούριος, ο Προκόπιος λαμβάνουν από τον Θεό τη δύναμη ή την εντολή να εξοντώσουν την προσωποποιημένη εκδοχή του κακού εξ ονόματος ή προς όφελος μιας κοινωνικής ομάδας. Η απεικόνιση του έφιππου στρατιώτη - μάρτυρα - ήρωα, κατ' αυτόν τον τρόπο, εμπεριέχει εκτός από αποτροπαϊκό, θριαμβικό και επινίκιο χαρακτήρα.

Στη συλλογή εικόνων του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, σχεδόν στο σύνολό τους μεταβυζαντινών χρόνων, οι συχνότερα εμφανιζόμενοι στρατιωτικοί άγιοι, και μάλιστα με στρατιωτική ενδυμασία και εξάρτυση, είναι οι άγιοι Γεώργιος και Δημήτριος. Απεικονίζονται μόνοι τους ή σε συζυγία με άλλους στρατιωτικούς αγίους, συνήθως με τον άγιο Θεόδωρο (Τήρωνα) ή τους αγίους Θεοδώρους (Τήρωνα και Στρατηλάτη), ενίοτε με αγίους από άλλες τάξεις. Ελάχιστα παραδείγματα διαθέτουμε για τους αγίους Προκόπιο και Μερκούριο, ενώ μεμονωμένα για τους αγίους Ευστάθιο και Μηνά. Οι προαναφερόμενοι άγιοι, εκτός από τον άγιο Μηνά, είναι οι κορυφαίοι στρατιωτικοί άγιοι, εκείνοι που αποτέλεσαν τους προστάτες των βυζαντινών στρατηλατών αυτοκρατόρων και παραμένουν δημοφιλείς μέχρι τις μέρες μας.

Ο μεγαλομάρτυς (και μυροβλήτης) άγιος Δημήτριος είναι «ο μοναδικός άγιος που συνδέθηκε τόσο άμεσα με την προστασία μιας πόλης στο Βυζάντιο, τη Θεσσαλονίκη, η δραστηριότητα του οποίου μπορεί να αντιπαραβληθεί μόνο με αυτήν της Θεοτόκου στην Κωνσταντινούπολη». Με τη διαρκή θαυματουργική παρουσία του από τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους παραμένει

μέχρι σήμερα στη συνείδηση των πιστών ο προστάτης και πολιούχος άγιος της Θεσσαλονίκης, μια ιδιότητα που προβάλλεται ιδιαίτερα με αφορμή και την απελευθέρωση της πόλης από τους Τούρκους κατά την ημέρα της εορτής του το 1912. «*Ὁ μέγας φρουρός Θεσσαλονίκης, ὁ ρύστης ἐν τοῖς κινδύνοις ὁ ἐξαίρετος*» (κανόνας πατριάρχης Φιλόθεου Κόκκινου). Η ακτινοβολία του, αν και δεν εντάσσεται στους λεγόμενους ταξιδευτές αγίους, απλώνεται στα πέρατα της οικουμένης και όχι μόνον του ορθόδοξου κόσμου. Αριστοκρατικής καταγωγής, έδρασε την περίοδο 284-305, επί Διοκλητιανού και Μαξιμιανού και μαρτύρησε εξαιτίας της πίστης του και της διδασκαλίας αυτής με λογχισμό.

Ήδη στις παλαιότερες παραλλαγές του βίου του (6ος αι.) και τις περιγραφές του Βιβλίου των Θαυμάτων επικρατεί η ιδιότητά του ως στρατιωτικού που διακρίθηκε στον ρωμαϊκό στρατό, πριν ακόμη φτάσει στο αξίωμα του υπάτου. Το γεγονός αυτό συνδέεται με τις βαρβαρικές επιδρομές που συντάραξαν την αυτοκρατορία από τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους και απειλούσαν και την ίδια τη Συμβασιλεύουσα, με αποκορύφωμα τις αβαροσλαβικές πολιορκίες του τέλους του 6ου και των αρχών του 7ου αι. *Αθλοφόρος, σωσίπατρις, φιλόπολις, οπλίτης Χριστού, στρατηγός, φαλαγγάρχης, πολεμιστής δεξιώτατος, μέγας στρατάρχης και στρατηγέτης* αποκαλείται στα υμνογραφικά και αγιολογικά κείμενα. Η απεικόνιση του αγίου Δημητρίου ως στρατιώτη (οπλίτη) με τα βασικά όπλα, δόρυ στο δεξί και ασπίδα στο αριστερό, στον χαρακτηριστικό βασικό βυζαντινό τύπο που καθιερώνεται στη μεταεικονομαχική περίοδο, από τον 10ο αι. κ. ε., παραπέμπει σε πρότυπο βασισμένο στο όραμα του αυτοκράτορα Λέοντος ΣΤ΄ Σοφού, όπως περιγράφεται στον βίο της αγίας Θεοφανούς: «*νεανίας τις στρατιωτικὴν στολήν ἡμφιεσμένος, ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ χειρὶ δόρυ κατέχων, τῇ δὲ εὐωνύμῳ ἀσπίδα*». Από τον 10ο, και ιδιαίτερα τον 11ο αι., η μορφή του ως στρατιωτικού αγίου, ιδιαίτερα δημοφιλής στους αυτοκρατορικούς κύκλους, απαντά συχνά σε σφραγίδες επισκόπων και αξιωματούχων, σε εγκόλπια – λειψανοθήκες και σε κου-

τρούβια, τα μολύβδινα φιαλίδια με μύρο από τον τάφο του αγίου. Ο άγιος, με στρατιωτική περιβολή, εικονίζεται και στα νομίσματα που κόβονται στην πόλη της Θεσσαλονίκης επί Αλεξίου Α΄ Κομνηνού (1092), στο πλαίσιο της νομισματικής μεταρρύθμισης του αυτοκράτορα και μετά τη σημαντική νίκη του εναντίον των Νορμανδών το 1082 στη μάχη της Λάρισας. Ο άγιος Δημήτριος γίνεται ο πάτρωνας της δυναστείας των Κομνηνών μαζί με τους αγίους Θεόδωρο και Γεώργιο. Η ιδιαίτερη τιμή που απολάμβανε ο άγιος Δημήτριος, και που συνδέεται με την αυτοκρατορική εικονογραφία και ιδεολογία του ελέω Θεού αυτοκράτορα – νικηφόρου αήττητου στρατάρχη με τη σύμπραξη του αγίου, γίνεται ιδιαίτερα εμφανής στα δύο κεντημένα επιγράμματα στον θυρεό που κάλυπτε τη ράχη του στρατιωτικού θώρακα του Αλέξιου Α΄, δώρο της συζύγου του Ειρήνης Δούκαινας. Η συνδρομή του αυτοκράτορα στη χρηστή διοίκηση και τη διατήρηση της τάξης στην πόλη μαζί με τον άγιο Δημήτριο αποτυπώνεται στη συμβολική απεικόνιση σε νόμισμα του Μανουήλ Αγγέλου Κομνηνού Δούκα, δεσπότη της Θεσσαλονίκης (1230-1238), όπου οι δυο τους εικονίζονται ένθρονοι κρατώντας ομοίωμα της πόλης. Η μορφή του αγίου σε νομίσματα, σφραγίδες και αντικείμενα λατρείας συνεχίζεται να υιοθετείται σε όλη τη διάρκεια της βυζαντινής περιόδου τόσο από βυζαντινούς αξιωματούχους και αυτοκράτορες, όσο και από ηγεμόνες γειτονικών λαών και βασιλείων που μιμούνταν ή υιοθετούσαν την αυτοκρατορική εικονογραφία και ιδεολογία του Βυζαντίου, οικειοποιούμενοι τα σύμβολά της (σλαβικές χώρες, Γαληνοτάτη Δημοκρατία της Βενετίας, κ. ά.).

Η πλειοψηφία των εικόνων της συλλογής του Μουσείου παρουσιάζουν τον άγιο Δημήτριο στον τύπο του έφιππου στρατιωτικού αγίου. Έφιππος εμφανίζεται ο άγιος στην περιγραφή του Α΄ Βιβλίου των Θαυμάτων του από τον αρχιεπίσκοπο Ιωάννη (7ος αι.), σύμφωνα με την οποία οι ορδές των βαρβάρων (κατά την αβαροσλαβική πολιορκία του τέλους του 6ου αι., το 586) διαλύθηκαν από μία αόρατη στρατιωτική δύναμη με επικε-

φαλής τον άγιο Δημήτριο πάνω σε λευκό άλογο («άνδρα πυρράκην καί λαμπρόν ἵππῳ λευκῷ ἵππαζόμενον καί ἱμάτιον φοροῦντα λευκόν»). Οι πρωιμότερες παραστάσεις του έφιππου αγίου διασώζονται από τον 12ο αι. κ.ε. σε εικόνες, έργα κυρίως μικροτεχνίας.

Ιδιαίτερα δημοφιλής από τους παλαιολόγειους χρόνους και ιδιαίτερα από τον 15ο αι. και εξής, όταν καλλιεργείται περισσότερο από τους κρητικούς ζωγράφους, είναι ο τύπος του έφιππου αγίου Δημητρίου που φονεύει τον βούλγαρο ηγεμόνα Ιωάννη Β΄ Ασάν (Ιωαννίτζη), τον Καλογιάννη ή Σκυλογιάννη κατά τους Βυζαντινούς. Το επεισόδιο αυτό αφορά στο 21ο θαύμα του αγίου το 1207, όπως περιγράφεται στη Συλλογή του Ιωάννη Σταυρακίου (β΄ μισό 13ου αι.): «έφιππος έφ΄ ἵππου λευκοῦ τῷ βουλγαράνακτι φαίνεται... καί καιρίαν άκοντίζει παρά χρῆμα τόν άθλιον». Το θέμα γίνεται ιδιαίτερα αγαπητό στη Μακεδονία, και, λόγω του έντονα θριαμβικού και επινίκιου χαρακτήρα του, καθιερώνεται στη μεταβυζαντινή περίοδο σε φορητές εικόνες, τοιχογραφίες και χαρακτικά. Την περίοδο αυτήν η μορφή του Σκυλογιάννη ταυτίζεται με εκείνη του τούρκου κατακτητή, ενσαρκώνοντας το όραμα των υπόδουλων Ελλήνων για τη μέλλουσα απελευθέρωσή τους από τον τουρκικό ζυγό. Ο συγκεκριμένος εικονογραφικός τύπος παρουσιάζει τον άγιο να φονεύει τον Ιωαννίτζη όχι μέσα στη σκηνή και στον ύπνο του, όπως καταγράφεται στις πηγές, αλλά με στρατιωτική περιβολή, προβάλλοντας αντίσταση, είτε πεσμένο στα πόδια του αλόγου προσπαθώντας άλλοτε να προστατευτεί με την ασπίδα του, είτε έφιππο να τρέπεται σε φυγή. Η διαφοροποίηση αυτή της εικονογραφίας καθιστά τον αγώνα του αγίου ενάντια στο βαρβαρικό στοιχείο πιο δραματικό και τη νίκη περιφανή.

Όπως παρατηρούμε και στις εικόνες της συλλογής του Μουσείου, το επεισόδιο διαδραματίζεται σε εξωτερικό χώρο με την τειχισμένη πόλη στο βάθος. Ο άγιος καλπάζοντας πάνω σε κόκκινο άτι ορμητικός, και πάντα σε ετοιμότητα, που επιτείνεται από το αναπετάριν



του μανδύα του, τρυπά με το, συχνά σταυροφόρο, δόρυ του [BEI 664, 673], τον πεσμένο στο έδαφος αντίπαλο, κάποιες φορές ποδοπατώντας τον [BEI 930]. Ο πτηνμένος παρουσιάζεται κάποτε και με σπασμένο δόρυ, στοιχείο που επιτείνει τον θρίαμβο του αγίου [BEI 184]. Στον ουρανό προβάλλουν συχνά το χέρι του Θεού [BEI 930] ή ο Χριστός Παντοκράτωρ ευλογώντας τον άγιο ή άγγελος Κυρίου στέφοντάς τον με τον ένδοξο στέφανο του μαρτυρίου [BEI 672, 673].

Σε δύο εικόνες της συλλογής [BEI 513, 673] έχουμε τον εικονογραφικό συμφυρμό του επεισοδίου του Σκυλογιάννη σε συνδυασμό με ένα άλλο Θαύμα (11ο) του αγίου Δημητρίου, που αφορά στην αιχμαλωσία του αφρικανού επισκόπου Κυπριανού, όπως περιγράφεται στην παραλλαγή του Ιωάννη Σταυρακίου. Ο επίσκοπος, κατά το ταξίδι του προς την Κωνσταντινούπολη, αιχμαλωτίστηκε από Σλάβους. Ο άγιος παρουσιάστηκε στον αιχμάλωτο ως έφιππος στρατιωτικά ντυμένος, ξιφηφόρος νέος, που τον βοήθησε να αποδράσει και τον οδήγησε στη Θεσσαλονίκη. Εκεί ο Κυπριανός ψάχνοντας την κατοικία του στρατιώτη προσήλθε στον ναό του αγίου και αναγνώρισε σε εικόνα του τον άγνωστο νεαρό σωτήρα του.

Συμπερασματικά οι εικόνες της συλλογής του Μουσείου ανήκουν στην ομάδα των έργων που επιχωρίζουν στο Άγιο Όρος και τη Θεσσαλονίκη και παρουσιάζουν

ζουν τον άγιο Δημήτριο στον τύπο του έφιππου στρατιωτικού με συμφυρμό διαφορετικών θαυματουργικών παρεμβάσεων, αποσυνδέοντας το θέμα από την ιστορική του συνάφεια, σύμβολο της οριστικής συντριβής του κακού, του αντίπαλου για την Ορθοδοξία, το γένος, την κοινωνική ομάδα ή πόλη, το άτομο.

Σε μία ρώσικη εικόνα της συλλογής [BEI 730] παριστάνεται ένα θαύμα του αγίου Δημητρίου, εμπνευσμένο από εκείνο της εξόντωσης του Σκυλογιάννη, το οποίο μαρτυρείται μόνο σε σλαβικές πηγές και συγκεκριμένα σε Συναξάριο του 16ου αι., σύμφωνα με το οποίο ένας βάρβαρος ηγεμόνας υποχρέωσε δύο νεαρές, δεινές κεντήστρες, που είχε αιχμαλωτίσει, να φιλοτεχνήσουν ένα έργο κεντητικής με τον ίδιο, έφιππο, να κατατροπώνει τον άγιο Δημήτριο. Αυτές όμως παρακούοντας την εντολή κέντησαν ακριβώς το αντίθετο, τον βάρβαρο να καταβάλλεται από τον έφιππο άγιο. Σύμφωνα με το αγιολογικό κείμενο οι δύο νεαρές μεταφέρθηκαν τη νύχτα με τη βοήθεια του αγίου κατά θαυμαστό τρόπο στη Θεσσαλονίκη για να σωθούν.

Σε άλλη εικόνα της συλλογής [BEI 952] παρουσιάζεται ένα από τα βασικά, όσο και δημοφιλή, επεισόδια του βίου του αγίου Δημητρίου, ο άγιος να ευλογεί τον Νέστορα στη φυλακή. Και οι δύο άγιοι παριστάνονται με στρατιωτική ενδυμασία, ως πραγματικοί στρατιώτες Χριστού (β' επιστολή του αποστόλου Παύλου προς Τιμόθεο). Ο Νέστωρ υπήρξε μαθητής του αγίου Δημητρίου, με την ευλογία του οποίου νίκησε τον άθεο γίγαντα Λυαίο, μονομάχο του αυτοκράτορα Μαξιμιανού, σε αγώνα πάλης στο στάδιο της Θεσσαλονίκης. Εξαιτίας αυτού και της ομολογίας του ότι ήταν χριστιανός μαρτύρησε με αποκεφαλισμό. Σύμφωνα με τις σχετικές αγιολογικές πηγές ο Νέστωρ προτού αγωνισθεί επισκέφτηκε τον άγιο Δημήτριο στη φυλακή και έλαβε την ευλογία του. Η παλαιότερη απεικόνιση του επεισοδίου απαντά στο αργυρό κιβωτίδιο της μονής Βατοπεδίου, 12ου αι., όπου εμφανίζεται γενικότερα ο πρώτος εκτενής εικονογραφικός κύκλος του μαρτυρίου του αγίου Δημητρίου.

Ο βιογραφικός κύκλος του αγίου Δημητρίου, εμπνευ-

σμένος από τα αγιολογικά και υμνογραφικά κείμενα, τους λόγους και τα εγκώμια προς τιμήν του, τα επιγράμματα, ανεξαρτήτως αν δημιουργήθηκε ή όχι στη Θεσσαλονίκη, όπως υποστήριξε ο Α. Ξυγγόπουλος, αποτέλεσε έναν από τους δημοφιλέστερους αγιολογικούς εικονογραφικούς κύκλους με ιδιαίτερη διάδοση από την παλαιολόγεια περίοδο και εξής, κυρίως στους μεταβυζαντινούς χρόνους. Στις φορητές εικόνες, οι σκηνές με θέματα από το μαρτύριο και τα θαύματά του αποδίδονται σε μικρογραφική κλίμακα γύρω από την κεντρική μορφή του αγίου. Η μορφή αυτή συνήθως ακολουθεί έναν από τους τύπους του στρατιωτικού αγίου, έφιππου ή ένθρονου, ιδιαίτερα στις εικόνες από τη Θεσσαλονίκη και το Άγιο Όρος αλλά και τον ευρύτερο μακεδονικό χώρο. Στον 19ο, κυρίως, αιώνα, τόσο σε ξύλινες γραπτές εικόνες όσο και σε χαλκογραφίες, στις λεγόμενες χάρτινες εικόνες, καθιερώνονται συνεπτυγμένες μορφές του βιογραφικού κύκλου του αγίου. Οι σκηνές τοποθετούνται στο κάτω μέρος της εικόνας, είτε σε μία ή σε περισσότερες ζώνες [BEI 673], είτε σε κατακόρυφη διάταξη ανά πλευρά, κάποτε και σε σχήμα ανεστραμμένου Π.

Ο μεγαλομάρτυς, τροπαιοφόρος, ταξιάρχης και καλλίνικος άγιος Γεώργιος, που παραλληλίζεται με τον Χριστό ως προς τα μαρτύριά του, κατάγεται από την Καππαδοκία. Γόνος εύπορης οικογενείας, υπηρέτησε στις τάξεις του ρωμαϊκού στρατού στο Τάγμα των Τριβούνων επί Διοκλητιανού. Παρά το πλήθος των τιμητικών διακρίσεων του αποποιήθηκε τη στρατιωτική του ιδιότητα ομολογώντας την πίστη του. Υποβλήθηκε για πολλά χρόνια σε σειρά βασανιστηρίων τόσο σκληρών ώστε πέθανε και αναστήθηκε δύο φορές, ενώ ο τρίτος θάνατος ήταν η λήξη του μαρτυρίου του με τον αποκεφαλισμό του. Το λείψανό του μεταφέρθηκε πιθανόν στη Λύδδα (ή Διόσπολη, αργότερα και Γεωργιούπολη), τόπο καταγωγής της μητέρας του, από τον θεράποντά του Πασικράτη, όπου ανεγέρθηκε ναός (πρώτη μαρτυρία τον 6ο αι., στο Οδοιπορικό του Θεοδοσίου). Αποτελεί μέχρι σήμερα ένα από τα σημαντικότερα προσκυνήματα της Ανατολής.

Αν και αμφισβητείται η ιστορικότητα της προσωπικότητάς του, ο άγιος Γεώργιος θεωρείται ο δημοφιλέστερος άγιος του χριστιανικού κόσμου γενικότερα, και όχι μόνον. Κανένας άλλος άγιος δεν έχει απεικονισθεί τόσο συχνά και σε όλα τα είδη της βυζαντινής τέχνης, όπως ο άγιος Γεώργιος. Η εντυπωσιακή διάδοση και εξαπλωση της τιμής του αγίου οφειλόταν και στο ότι θεωρούνταν προστάτης των βυζαντινών αυτοκρατόρων, ήδη από τον 5ο αι., οι οποίοι μεριμνούσαν για την ανέγερση ή ανοικοδόμηση ναών και ιερών προσκυνημάτων αφιερωμένων στον τροπαιοφόρο άγιο. Κατεχοχήν κέντρο τιμής του ήταν η Κωνσταντινούπολη. Σύμφωνα με αξιόπιστες μαρτυρίες, που εκκινούν τουλάχιστον από τον 6ο αι., περισσότεροι από έξι ναοί ήταν αφιερωμένοι στον άγιο. Ο σημαντικότερος από αυτούς ήταν ο Άγιος Γεώργιος των Μαγγάνων, που ανεγέρθηκε τον 11ο αι. (1045-1047) από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Θ΄ Μονομάχο, μετά τις πολεμικές νίκες του εναντίον των Πατινακών με την επέμβαση του αγίου. Ο άγιος Γεώργιος γίνεται το σύμβολο του ακατάλυτου πολεμιστή – αγίου και προστάτη όχι μόνον του βυζαντινού αυτοκρατορικού οίκου αλλά και εκείνου ξένων ηγεμόνων που διατηρούσαν πολυποίκιλες σχέσεις με το Βυζάντιο κατά μίμηση, ενώ οι πρώτες απεικονίσεις του με στρατιωτική περιβολή ανάγονται κιόλας στον 6ο αι.

Στην ευρύτερη περιοχή της Εγγύς Ανατολής και ιδιαίτερα στην Καππαδοκία και τη Γεωργία, αναπτύχθηκε πλούσια αγιολογική και εικονογραφική παράδοση γύρω από τον βίο του αγίου Γεωργίου. Ο βίος περιλαμβάνει σειρά σκηνών με τα μαρτύρια και τα θαύματά του, όπως αποτυπώνονται και διανθίζονται στις σχετικές αγιολογικές πηγές (Μαρτυρολόγια, Συλλογές Θαυμάτων) από τον 7ο αι. έως και τον 15ο αι. Τα παλαιότερα χειρόγραφα των μαρτυρολογίων του χρονολογούνται στους 5ο-6ο αιώνες. Από τη συγκεκριμένη περιοχή προέρχονται και οι πρωιμότερες απεικονίσεις του βίου του (10ου και 11ου αι.), ενώ η παλαιότερη βιογραφική φορητή εικόνα του (τέλη 12ου -13ος αι.) βρίσκεται στη Μονή Σινά, προερχόμενη πιθανόν από τη Γεωργία. Εντυπωσι-

ακό είναι το γεγονός ότι ο βιογραφικός κύκλος του αγίου είναι εκείνος με τον μεγαλύτερο αριθμό διασωθέντων παραδειγμάτων στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή τέχνη γενικότερα.

Από την κατηγορία αυτή των βιογραφικών εικόνων παρουσιάζουμε τρεις της συλλογής του Μουσείου [ΒΕΙ 520, 546, 668], στις οποίες γύρω από το κεντρικό θέμα της μορφής του αγίου διατάσσονται μικρογραφημένες οι επιμέρους σκηνές (δώδεκα) από τα μαρτύρια και τα θαύματά του. Συνήθως επιλέγεται ως κεντρικό θέμα ο τύπος του έφιππου αγίου δρακοντοκτόνου σε συμφυρμό με θαύματά του.

Η θεματολογία του ιππέα ήρωα - αγίου που ανάγεται, όπως προαναφέραμε ήδη, σε πανάρχαιες και πανανθρώπινες πεποιθήσεις, και επιβιώνει μέσω της επιτύμβιας και αυτοκρατορικής εικονογραφίας της ύστερης αρχαιότητας και στη χριστιανική εικονογραφία, προβάλλει τον ηρωισμό των στρατιωτικών αγίων της Ανατολής, και ιδιαίτερα της Καππαδοκίας, σε μια εποχή που αναδεικνύεται γενικότερα η ανδρεία και ο ηρωισμός των στρατιωτών - παλληκαριών του ακριτικού κύκλου. Παρά τη σχετικά καθυστερημένη εισαγωγή του επεισοδίου της δρακοντοκτονίας στη βιογραφία του αγίου (11ο αι.), σύμφωνα με τις διασωθείσες πηγές, απεικονίσεις του θέματος ανάγονται στην προεικονομαχική περίοδο (β΄ μισό του 6ου – 7ος αι.), στην Καππαδοκία, όπου ο άγιος Γεώργιος παριστάνεται μαζί με τον αρχαιότερο δρακοντοκτόνο άγιο του Βυζαντίου, τον άγιο Θεόδωρο.

Το θαύμα της δρακοντοκτονίας, που συνδέεται με τη σωτηρία μιας πόλης (της Αλαγίας, στην περιοχή της Αττάλειας, σύμφωνα με τις ελληνικές πηγές 12ου - 13ου αι.), μέσω της προστασίας του πολύτιμου αγαθού του νερού και της διάσωσης μέλους της άρχουσας τάξης (της κόρης του ειδωλολάτρη βασιλιά Σελβίου), καθίσταται ιδιαίτερα δημοφιλές τόσο στη βυζαντινή όσο και στη μεταβυζαντινή τέχνη. Το συγκεκριμένο θαύμα, που χαρακτηρίζεται ως ο Χρυσός Μύθος, αποτέλεσε το σύμβολο της ορθόδοξης Εκκλησίας ενάντια στην ειδωλολατρία και η επίδρασή του ξεπέρασε τα όρια του ορθόδο-

ξου κόσμου και της θρησκευτικής τέχνης. Ο βασικός εικονογραφικός τύπος με μόνο τον έφιππο δρακοντοκτόνο άγιο είναι ιδιαίτερα αγαπητός και σχεδόν τυποποιείται σε εικόνες κρητικής τέχνης με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, από τον 15ο αι. κ.ε. [BEI 65, 70]. Εμπλουτισμένος με αφηγηματικές λεπτομέρειες, όπως η παρουσία της βασιλοπούλας, που κρατά μάλιστα δεμένο ή αλυσοδεμένο τον δράκοντα, και του βασιλικού ζεύγους που παρακολουθεί με την ακολουθία του τα τεκταινόμενα από τις επάλξεις της τειχισμένης πόλης [BEI 756, 1023], εμφανίζεται συχνότερα στον βορειοελλαδικό χώρο και εκείνον της ευρύτερης Μακεδονίας και της Σερβίας.

Αρκετά συχνά το συγκεκριμένο θαύμα συμφύρεται με μία άλλη θαυματουργική παρέμβαση του αγίου: εκείνη της διάσωσης του νεαρού κεραστή Γεωργίου, υιού χήρας από τη Μυτιλήνη, αιχμάλωτου των Σαρακηνών, που παρείχε τις υπηρεσίες του στον Αμνρά της Κρήτης [BEI 508, 529, 546, 661, 662, 668]. Πρόκειται για μία από τις τρεις διηγήσεις των μετά θάνατον θαυμάτων του αγίου σχετικά με τη σωτηρία νεαρών από τη βαρβαρική

αιχμαλωσία με πολλά κοινά στοιχεία, που οδήγησε σε σύγχυση στην ιστόρηση διαφορετικών παραλλαγών και στον αλληλοδανεισμό εικονογραφικών λεπτομερειών. Ο νεαρός κεραστής απεικονίζεται πίσω από τον άγιο Γεώργιο, καθισμένος στα καπούλια του αλόγου, σε μικρογραφία. Σε ορισμένες εικόνες της συλλογής του Μουσείου ο επινίκιος θριαμβικός χαρακτήρας της παράστασης του έφιππου δρακοντοκτόνου αγίου επιτείνεται από τη θεϊκή παρουσία, άλλοτε μέσω τριών ακτίνων που προβάλλουν από τεταρτοκύκλιο του ουρανού [BEI 126, 419, 668] ή της χειρός που ευλογεί [BEI 244, 546], και άλλοτε μέσω του στέμματος που επιθέτουν στην κεφαλή του στρατιώτη - μάρτυρα άγγελος ή άγγελοι του αγωνοθέτη Κυρίου [BEI 529, 662]. Σε δύο εικόνες ο σωτηριολογικός και αποτροπαϊκός συμβολισμός ενισχύεται μέσω της παρουσίας της δεόμενης Παναγίας στον τύπο της Βλαχερνίτισσας με τον Χριστό στο στήθος [BEI 781] και της αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριας [BEI 756].

Ο άγιος Γεώργιος απεικονίζεται, επίσης, στηθαίος, ως οπλίτης, και ένθρονος, όπως και ο άγιος Δημήτριος, με ανάλογους συμβολισμούς. Σε εικόνα της συλλογής



του Μουσείου [BEI 77], ο ένθρονος άγιος, με τον τρόπο που παρουσιάζεται, ανακαλεί επίγραμμα του βυζαντινού συγγραφέα και ποιητή Μανουήλ Φιλή. Το επίγραμμα, που αναφερόταν πιθανότατα σε ανάγλυφη εικόνα του αγίου Γεωργίου, ενσωματωμένη σε ναό ή τείχος πόλης, προφανώς της Κωνσταντινούπολης, είχε ως εξής: «Εἰς τόν μέγαν Γεώργιον ὠπλισμένον καθήμενον πρό τῆς πόλεως, καί τήν σπάθην ἡμίγυμνον ἔλκοντα». Ο άγιος γυμνώνει το ξίφος ως άγρυπνος φύλακας, πάντα σε εγρήγορση.

Σε άνάλογη ετοιμότητα, με το δόρυ διαγώνια μπροστά στο στήθος, κρατώντας με το αριστερό χέρι το ξίφος που βρίσκεται μέσα στο θηκάρι από τη λαβή έτσι ώστε να διασταυρώνεται νοητά με το δόρυ, εμφανίζεται ο άγιος σε άλλη εικόνα της συλλογής του Μουσείου [BEI 217]. Ο συγκεκριμένος εικονογραφικός τύπος τη συνδέει με μια σειρά βυζαντινών εικόνων, 13ου – 14ου αι., από κορυφαίες μονές του Αγίου Όρους, που ανακαλούν πιθανότατα πρότυπο κωνσταντινουπολίτικης προέλευσης.

Σε παρόμοιο τύπο, αλλά κρατώντας με το αριστερό χέρι την ασπίδα, παριστάνεται ο άγιος Γεώργιος σε εικόνα της συλλογής [BEI 964], με στεμματογύριο στην κεφαλή, σύμβολο της αριστοκρατικής καταγωγής, και με την επωνυμία «Διασορίτης». Το προσωνόμιο αυτό συνδεόμενο με τον άγιο Γεώργιο είναι αρκετά διαδομένο, ήδη από τον 11ο αι. έως και τον 16ο αι., τόσο ως προσωνόμιο ναού (πρωτοεμφανίζεται στη Νάξο) όσο και σε απεικονίσεις του αγίου, κυρίως στη νότια Ελλάδα (Αττική, Πελοπόννησο-Λακωνία), στον χώρο του Αιγαίου (Κρήτη, Ρόδος, Νάξος, Σαντορίνη, Σάμος) και της Κύπρου, στην Καππαδοκία και τη Σερβία (Staro Nagoričino), όπου επικωριάζουν και τα συναφή επώνυμα. Σύμφωνα με την επικρατέστερη μέχρι σήμερα εκδοχή, το προσωνόμιο Διασορίτης συσχετίζεται με την πόλη Διός Ιερού στη Λυδία, όπου υπήρχε μονή του αγίου Γεωργίου, και την οποία εγκατέλειψαν οι κάτοικοί της μετά από τουρκική επιδρομή, συντελώντας με τη μεταφορά των εικόνων του στην ευρύτατη διάδοση της λατρείας του αγίου. Η διάδοση τιμής αγίων μέσω της θαλάσσιας οδού ε-

πικοινωνίας, στον ευρύτερο χώρο της Μεσογείου, από τα κέντρα ιδιαίτερης τιμής τους στην Ανατολή είναι σύνηθες φαινόμενο στους βυζαντινούς χρόνους, η οποία επιτείνεται και με τη μεταφορά και διασπορά των λειψάνων τους. Στον χώρο της Μακεδονίας, το προσωνόμιο απαντά εξαιρετικά σπάνια και, απ' όσο είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε, μόνο σε έργα μνημειακής ζωγραφικής [Άγιο Αλύπιο Καστοριάς (β' μισό 12ου αι.), καθολικό της μονής Ξενοφώντος (1544)]. Το γεγονός αυτό προσδίδει ακόμη μεγαλύτερη αξία στην εικόνα της συλλογής του Μουσείου, η οποία ομοιάζει εικονογραφικά με εικόνα 14ου αι. από το Μουσείο Πούσκιν της Μόσχας, με πιθανότερη προέλευση την Κωνσταντινούπολη.

Οι δύο κορυφαίοι στρατιωτικοί άγιοι Δημήτριος και Γεώργιος απεικονίζονται με παρόμοιο τρόπο στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή τέχνη και εικονογραφία γενικότερα, έτσι ώστε μία εικόνα, για παράδειγμα, του αγίου Δημητρίου να καθίσταται πρότυπο για την απόδοση του αγίου Γεωργίου και το αντίστροφο. Επίσης, οι δύο μεγαλομάρτυρες και τροπαιοφόροι εικονίζονται ο ένας δίπλα στον άλλο στα εικονογραφικά προγράμματα των ναών, επικεφαλής συνήθως των στρατιωτικών αγίων, σε τιμητική θέση μπροστά στο τέμπλο, ενώ συναπικονίζονται συχνά στις φορητές εικόνες. Στις περισσότερες εικόνες ή σε τρίπτυχα της συλλογής του Μουσείου [BEI 171, 837] οι δύο άγιοι παριστάνονται στον τύπο του έφιππου αγίου, αντωποί με αντίστροφη φορά, ενώ συγκλίνουν μεταξύ τους δίνοντας την εντύπωση κλειστού συνόλου με σημασιολογική αντιστοιχία, εμφανική του συμβολισμού που ενέχουν ο καθένας χωριστά. Σε μία σειρά εικόνων της συλλογής του Μουσείου, οι έφιπποι άγιοι Δημήτριος και Γεώργιος συνοδεύονται από άλλους αγίους (ιεράρχες, μοναχούς, ιαματικούς), που διατάσσονται σε ζώνες καθ' ύψος ή στο κάτω μέρος της εικόνας, σε σχήμα, τις περισσότερες φορές, ανεστραμμένου Π γύρω από το κεντρικό θέμα, που συνήθως είναι η Παναγία στον τύπο Ρόδο το Αμάραντο [BEI 669, 737] και σπανιότερα σε άλλους τύπους, όπως της Γαλακτοτροφούσας [BEI 804]. Των ιερών μορ-

φών τίθενται άλλοτε επικεφαλής άγγελος Κυρίου και ο άγιος Ιωάννης Πρόδρομος [BEI 617, 654], δημιουργώντας σε συνδυασμό με τους υπόλοιπους αγίους ένα διευρυμένο σχήμα Δέησης.

Οι άγιοι Δημήτριος και Γεώργιος εμφανίζονται συχνά σε συζυγία στη βυζαντινή εικονογραφία, όχι μόνο μεταξύ τους, αλλά και με άλλους στρατιωτικούς αγίους, πεζούς ή έφιππους, λόγω της συνέργειάς τους στην προστασία της πόλης της Θεσσαλονίκης και όχι μόνον: «μετά καί έτέρων, ως φασίν, άγίων, τής πόλεως τήν σωτηρίαν άπεργαζόμενος», όπως λέει το κείμενο των Θαυμάτων του αγίου Δημητρίου. Συνηθέστερη, ωστόσο, είναι η συζυγία του αγίου Δημητρίου με τον άγιο Γεώργιο [BEI 548], η οποία συναντάται επίσης στα αντικείμενα που σχετίζονται με τη λατρεία του αγίου Δημητρίου (εγκόλπια, λειψανοθήκες, κουτρούβια). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο εικονογραφικός τύπος που απαντά σε εικόνα της συλλογής του Μουσείου [BEI 984], όπου οι δύο άγιοι, έφιπποι, καλπάζουν ο ένας δίπλα στον άλλο, ενώ ο άγιος Δημήτριος αγκαλιάζει συντροφικά τον άγιο Γεώργιο από τον ώμο. Το θέμα των έφιππων αγίων σε δυάδες ή τριάδες είναι ιδιαίτερα αγαπητό την περίοδο των Σταυροφόρων και απαντά σε φορητές εικόνες 13ου αι. στη μονή Σινά. Θεωρείται ότι αποτελεί το χριστιανικό παράλληλο ή αντίστοιχο των Διοσκούρων, ενώ ταυτόχρονα παραπέμπει στο δημοφιλές έθιμο της αδελφοποιίας, διαδομένο στον βυζαντινό στρατό. Ανάλογα συναπεικονίστηκαν στις αρχές του 14ου αι. οι δύο άγιοι στην εξωτερική όψη του δυτικού τοίχου του παρεκκλησίου του αγίου Ευθυμίου, στον ναό του αγίου Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη. «Δημήτριε Μάρτυρ, σύν Γεωργίω τῷ κλεινῷ, αγαθοί γάρ οί δύο, μηδαμῶς έλλίπητε, τόν δε τόν κῶρον φρουροῦντες αεί, καί πειρασμῶν, ὅλας μυριάδας, μετακινοῦντες άμφοτέροι», ψάλλει η ορθόδοξη Εκκλησία ανήμερα της εορτής του αγίου.

Συχνότερα συναπεικονίζονται με τους αγίους Δημήτριο και Γεώργιο οι άγιοι Θεόδωροι, Τήρων και Στρατηλάτης, όπως σε δύο εικόνες της συλλογής του Μουσείου [BEI 477, 501] μαζί και με άλλους αγίους. Οι ά-

γιοι Θεόδωροι είναι οι αμέσως δημοφιλέστεροι και συχνότερα απαντώμενοι άγιοι στη βυζαντινή θρησκευτική τέχνη, οι οποίοι τιμούνται επίσης ως πολεμιστές και μεγαλομάρτυρες. Οι μαρτυρίες για την προσωπικότητα των δύο αγίων και τον βίο τους είναι επισφαλείς και αλληλοσυγκρουόμενες. Ο Τήρων κατάγεται από την Αμάσεια του Πόντου ή τα Ευχάιτα και πιθανόν κατετάγη στον ρωμαϊκό στρατό ως τήρων (νεοσύλλεκτος) την εποχή του Μαξιμιανού. Συνελήφθη για την πίστη του, βασανίστηκε και μαρτύρησε στην πυρά. Ο Στρατηλάτης καταγόταν από τα Ευχάιτα, μία πόλη κοντά στην Αμάσεια και κατοικούσε στην Ηράκλεια του Πόντου. Κατείχε ανώτατο στρατιωτικό αξίωμα και είχε κερδίσει την εκτίμηση του αυτοκράτορα Δικινίου (308-324). Αρνούμενος να προσκυνήσει τα είδωλα μαρτύρησε με αποκεφαλισμό στα Ευχάνεια ή στα Ευχάιτα. Η τιμή των αγίων Θεοδώρων εξαπλώθηκε στις ανατολικές επαρχίες της βυζαντινής αυτοκρατορίας και βεβαίως στην Κωνσταντινούπολη. Και οι άγιοι αυτοί υπήρξαν προστάτες των βυζαντινών αυτοκρατόρων, όπως για παράδειγμα του Ιωάννη Α΄ Τζιμισκή (969-976). Οι άγιοι Θεόδωροι, σύμφωνα με την κριτική μελέτη των πηγών, φαίνεται τελικά να προέκυψαν από το ίδιο πρόσωπο. Η πρωιμότερη πηγή όπου γίνεται ξεκάθαρη αναφορά και στους δύο αγίους είναι το εγκώμιο του βυζαντινού συγγραφέα Νικήτα Παφλαγόνα (9ος/10ος αι.). Στο εξής, οι δυο άγιοι πιστοποιούνται ως ξεχωριστές προσωπικότητες από τις εμφανίσεις τους στη βυζαντινή γραμματεία του 10ου - 13ου αι., στον ακριτικό κύκλο του Διγενή (11ο αι.), στα επιγράμματα του Μανουήλ Φιλή (13ο αι.), καθώς και στη βυζαντινή εικονογραφία από τον 10ο αι. κ. ε.. Από τον 11ο αι. ξεκινά και ο διαχωρισμός τους με βάση φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά, όπως η διαφοροποιημένη μορφή του γενιού που φέρουν και οι δύο. Η αγιογραφική παράδοση του αγίου Θεοδώρου άρχεται από τον ύστερο 4ο αι., και η τιμή του ως κατεχοήν στρατιωτικού αγίου διαδίδεται ευρέως, κυρίως στην Εγγύς Ανατολή και σε περιοχές της σφαίρας επιρροής του Βυζαντίου. Στην Κωνσταντινούπολη υπήρχε ναός προς τιμήν του,

στο προάστιο Βαθύς Ρύακας, σύμφωνα με τις μαρτυρίες της Άννας Κομνηνής και του Νικήτα Χωνιάτη και το προσωνόμιο Βαθυρριάκης [ΒΑΘΗΡΙΑΚΗΣ], που απαντά σε εικόνα από σμάλτο, 12ου αι., σήμερα στο Μουσείο Ερμιτάζ (Αγία Πετρούπολη). Ο άγιος Θεόδωρος αποτελεί τον αρχαιότερο δρακοντοκτόνο άγιο του Βυζαντίου. Οι παλαιότερες απεικονίσεις του ως δρακοντοκτόνου εντοπίζονται πριν από την πρώτη μαρτυρία σε γραπτή πηγή (754), τον 6ο και 7ο αι., σε κοπτικό ύφασμα και σε σφραγίδες επισκόπων στα Ευχαίτα. Εικονίστηκε στη βυζαντινή τέχνη μαζί με τον έτερο δρακοντοκτόνο άγιο Γεώργιο από τον 11ο αι. κ.ε. με στρατιωτική περιβολή, κυρίως σε ναούς της Καππαδοκίας, αντικριστά σε συζυγία και σε κλειστό σύνολο, όπως ακριβώς σε εικόνα της συλλογής του Μουσείου [ΒΕΙ 783].

Ο έτερος δημοφιλής στρατιωτικός άγιος του Βυζαντίου, ο άγιος Προκόπιος, ευγενικής καταγωγής, σύμφωνα με την επικρατέστερη εκδοχή, γεννήθηκε στην Ιερουσαλήμ επί Διοκλητιανού, από χριστιανό πατέρα (Χριστόφορο) και μητέρα εθνική (Θεοδοσία), και έφερε αρχικά το όνομα Νεανίας, όπως μαρτυρούν οι αγιολογικές πηγές, τουλάχιστον από τον 8ο αι. Ο αυτοκράτορας, κατόπιν ενεργειών της μητέρας του, τον τίμησε με το αξίωμα του δούκα της Αλεξάνδρειας της Συρίας, δίνοντάς του ως πρώτη εντολή να διώκει και να τιμωρεί τους Χριστιανούς. Στο νυχτερινό ταξίδι του εθνικού Νεανία με προορισμό την Αλεξάνδρεια, του αποκαλύφθηκε με θαυματουργικό τρόπο, ως κρυστάλλινος σταυρός, ο Υιός του Θεού, ο Εσταυρωμένος Ιησούς, αποτρέποντάς τον από το έργο που του είχε ανατεθεί. Στη συνέχεια ο Νεανίας έδωσε εντολή να κατασκευαστεί σταυρός από χρυσό και ασήμι, κατά τον τύπο του Σταυρού που του είχε φανερωθεί. Με αυτόν τον σταυρό, ως λάβαρο, πραγματοποίησε νικηφόρες εκστρατείες κατά των Σαρακηνών, ενάντια στο βαρβαρικό στοιχείο, επιστρέφοντας νικητής στην πόλη του και ομολογώντας την πίστη του. Στο εξής ξεκινά ο κύκλος του μαρτυρίου του και των θαυματουργικών διασώσεων του μέχρι τον οριστικό θάνατό του με αποκεφαλισμό στην Καισάρεια. Το

όνομα Προκόπιος το έλαβε με αποκαλυπτικό τρόπο κατά την πρώτη του φυλάκιση, ως προτροπή να προκόψει στην αρετή και να αντέξει στα βασανιστήρια για να κερδίσει την αιώνια ζωή. Η τιμή του εξαπλώθηκε με αφηγηρία το Μαρτύριό του (πριν από τον 5ο αι.) κυρίως στην Καππαδοκία και την ευρύτερη περιοχή, καθώς και στην Κωνσταντινούπολη (τρεις τουλάχιστον ναοί αφιερωμένοι στη μνήμη του).

Ο εικονογραφικός κύκλος του βίου του αγίου Προκοπίου, που στηρίζεται σε σχετικά αγιολογικά κείμενα (Μαρτύριον, Συναξαριστής και Εγκώμιον), είναι εξαιρετικά σπάνιος, τόσο στη βυζαντινή όσο και στη μεταβυζαντινή τέχνη. Απ' όσο είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε, απεικόνιση του βιογραφικού κύκλου (με τέσσερις σκηνές) συναντούμε τον 14ο αι. σε ναό της Σύμης, αφιερωμένο στον άγιο. Ο εκτενέστερος γνωστός σε εμάς μέχρι σήμερα κύκλος εντοπίζεται στους μεταβυζαντινούς χρόνους, στον ομώνυμο ναό του αγίου στη Βέροια (στη φάση τοιχογράφησης του 1607).

Ως δημοφιλέστερο αναδεικνύεται το επεισόδιο της Θεοφάνειας, που υιοθετείται στην τοπική εικονογραφία των ναών της Καππαδοκίας, καθώς και στην εικονογράφηση των ψαλτηρίων από τον 11ο αι., το οποίο, όμως, απαντά εξίσου σπάνια στη συνέχεια (ναός Σύμης και εικόνα 18ου αι. στο Εκκλησιαστικό Μουσείο Μυτιλήνης).

Δύο εικόνες διαθέτουμε στη συλλογή του Μουσείου, οι οποίες απεικονίζουν τον άγιο Προκόπιο ως στρατιώτη. Στην πρώτη [ΒΕΙ 630] ο άγιος συνδυάζει επιτυχώς τις ιδιότητες του ετοιμοπόλεμου στρατιωτικού με εκείνη του μάρτυρα. Με πλήρη οπλισμό, τόξο, φαρέτρα με βέλη, ξίφος, ασπίδα και δόρυ στο αριστερό, κρατά στο δεξί το σταυρό του μαρτυρίου. Παράλληλα, το κόκκινο χρώμα του σταυρωτά περασμένου στο σώμα του μανδύα, συμβολίζει τον μαρτυρικό θάνατο, τη στιγμή που το αναπετάριν του μανδύα στο πλάι τονίζει την εγρήγορση του στρατιώτη μάρτυρα.

Στη δεύτερη εικόνα της συλλογής [ΒΕΙ 674] το επεισόδιο της Θεοφάνειας στον εθνικό Νεανία συμφύρεται με εκείνο της εν Χριστώ νίκης του αγίου ενάντια

στο βαρβαρικό στοιχείο, που τότε εκπροσωπούνταν από τους Σαρακηνούς. Ο άγιος, επικεφαλής ομάδας στρατιωτών, προελαύνει κρατώντας τον νικηφόρο Σταυρό που του αποκαλύφθηκε, ως μάρτυρας και στρατιώτης Κυρίου. Πρόκειται για μία ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, πρωτότυπη σύνθεση με συμβολικές νοηματοδοτήσεις, αποσυνδέοντας το θέμα από τη χρονική σειρά των γεγονότων και την ιστορική τους συνάφεια.

Ο έτερος μεγαλομάρτυς και στρατιωτικός άγιος Μερκούριος, καταγόμενος από τις ανατολικές επαρχίες της αυτοκρατορίας, κατετάγη νωρίς στο στράτευμα. Νέος προήχθη στον βαθμό του αρχιστράτηγου (στρατοπεδάρχης) από τον αυτοκράτορα Δέκιο (249-251) για τους άθλους του στην αντιμετώπιση των «βαρβάρων». Ωστόσο, στη συνέχεια, βρήκε μαρτυρικό θάνατο για την πίστη του, συνελήφθη, βασανίστηκε και αποκεφαλίστηκε στην Καισάρεια της Καππαδοκίας, όπου και η ύπαρξη Μαρτυρίου του, τουλάχιστον από τον πρώιμο 6ο αι. Ένα από τα θαύματα του αγίου ήταν η εξόντωση του Ιουλιανού του Παραβάτη, σύμφωνα με την επικρατέστερη εκδοχή για τον θάνατο του αυτοκράτορα, στη μάχη εναντίον των Περσών, το 363. Συνδέεται με το όραμα του Μεγάλου Βασιλείου και της προτροπής του Χριστού προς τον άγιο να φονεύσει τον αυτοκράτορα, όπως περιγράφεται στη χρονογραφία του Ιωάννη Μαλάλα (τέλος του 563). Το θαύμα αυτό απεικονίστηκε στη βυζαντινή τέχνη ήδη από τον 9ο αι. Στον συνήθη εικονογραφικό τύπο του θέματος κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδο, ο οποίος απαντά κυρίως ως τον 15ο αι. αλλά σπανιότερα και μέχρι τον 17ο αι., ο άγιος, έφιππος, καταφέρει το χτύπημα στον πεσμένο αυτοκράτορα. Γενικότερα, το συγκεκριμένο θαύμα παρουσιάζει ποικιλία αποδόσεων, συνήθως με πεζό τον άγιο Μερκούριο στα περισσότερα παραδείγματα μεταβυζαντινής περιόδου, κάποτε με τον αυτοκράτορα Ιουλιανό ένθρονο ή την παρουσία της Παναγίας, σύμφωνα με τη διήγηση του Ιωάννη Δαμασκηνού.

Ο συνθηθέστερος, ωστόσο, τύπος απεικόνισης του αγίου Μερκουρίου γενικότερα ως στρατιωτικού αγίου, ι-

διαίτερα από την παλαιολόγια περίοδο, είναι εκείνος του πεζού οπλίτη με κράνος στην κεφαλή κρατώντας ξίφος στο δεξί. Το ξίφος παραπέμπει στην αποκαλυπτική εμφάνιση του Κυρίου μέσω του αγγέλου του για να εμψυχώσει τον μάρτυρα μέσα στη φυλακή, σύμφωνα με τη μαρτυρία του βίου του. Στην περίπτωση της εικόνας του αγίου που διαθέτει η συλλογή του Μουσείου [BEI 27] ο άγιος κρατά δόρυ αντί ξίφος στο δεξί και παράλληλα βέλος στο αριστερό. Εδώ συναπεικονίζεται με την αγία Κυριακή, όχι μόνο λόγω του συνεορτασμού τους στις 25 Νοεμβρίου, αλλά και εξαιτίας της απόδοσης ιδιότητας στρατιωτικού αγίου στην αγία Κυριακή, που κατάγει μάλιστα το βαρβαρικό στοιχείο, τον εχθρό της πίστης, όπως και ο άγιος Μερκούριος, σε απεικονίσεις της. Στον βορειοδυτικό ελλαδικό χώρο, και ιδιαίτερα στη Μακεδονία, επιχωριάζει κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο, σε τοιχογραφίες και εικόνες, ο τύπος του αγίου Μερκουρίου με χαρακτηριστικά τη στροφή του κορμού του προς τα δεξιά, το περασμένο από τον δεξιό ώμο τόξο, και το κράτημα ενός βέλους με το αριστερό προς τα κάτω.

Ο στρατιωτικός άγιος Ευστάθιος κατείχε ανώτερο στρατιωτικό αξίωμα στον ρωμαϊκό στρατό, στη Ρώμη, επί αυτοκράτορα Τραϊανού (98-117) και ονομαζόταν αρχικά Πλακίδας. Με θαυματουργικό τρόπο, όπως και ο άγιος Προκόπιος, ασπάστηκε τον χριστιανισμό και βαπτίστηκε όχι μόνο ο ίδιος, λαμβάνοντας το όνομα Ευστάθιος, αλλά και ολόκληρη η οικογένειά του (σύζυγος Θεοπίστη και τέκνα Αγάπιος και Θεόπιστος). Μαρτύρησαν ο ίδιος και η οικογένειά του μέσα σε χάλκινο πυρακτωμένο βόδι επί αυτοκράτορα Αδριανού, το 117. Στην εικόνα της συλλογής του Μουσείου [BEI 786] ο άγιος Ευστάθιος απεικονίζεται με στρατιωτική ενδυμασία μαζί με δύο μοναχούς αγίους κάτω από το τρίμορφο της αγίας Τριάδας. Παριστάνεται σε χειρονομία εγκαρτέρησης και δέησης προς το θείο ως μεσολαβητής για τη μέλλουσα σωτηρία, κρατώντας παράλληλα σταυρό με το αριστερό.

Ο έτερος στρατιωτικός άγιος Μηνάς, με καταγωγή από την Αίγυπτο, διακρίθηκε επίσης σταδιοδρομώντας

στον ρωμαϊκό στρατό, επί Διοκλητιανού, στο ιππικό τάγμα των Ρουταλικών με έδρα το Κοτυάειον (σημερινή Κιουτάχεια). Όταν εκλήθη να συμμετέχει στις διώξεις των χριστιανών, απεκδύθηκε την ιδιότητα του στρατιώτη και ασκήτευσε στο παρακείμενο όρος βρίσκοντας συντροφιά στα θηρία της φύσης. Μετά από κλίση του Κυρίου, σε μεγάλη ηλικία, επέστρεψε στα εγκόσμια για να ομολογήσει την πίστη του και να υποστεί σειρά μαρτυρίων, με αποκορύφωμα τη θανάτωσή του με αποκεφαλισμό στις αρχές του 4ου αι. Τα λείψανά του μεταφέρθηκαν στον τόπο καταγωγής του, στην περιοχή νοτιοδυτικά της Αλεξάνδρειας, στην Μαρεώτιδα λίμνη, η οποία αναδείχθηκε σε προσκυνηματικό – λατρευτικό κέντρο μετά την οικοδόμηση ναού και κτιριακού μοναστικού συγκροτήματος προς τιμήν του.

Σε μία εξαιρετικά σπάνια απεικόνισή του εμφανίζεται ο άγιος Μηνάς σε εικόνα της συλλογής του Μουσείου [ΒΕΙ 676]. Σε αντίθεση με τους υπόλοιπους έφιππους στρατιωτικούς αγίους, ο ασπρομάλλης άγιος παραλαύνει πάνω σε ήρεμο άτι με ανθρωπόμορφη κεφαλή, χωρίς να βάλει προς κάποιον στόχο. Κρατά με το δεξί το δόρυ του, που έχει μετατραπεί σε λάβαρο, και τη στρόγγυλη ασπίδα του με το αριστερό από τον όκανο. Από το δόρυ δένεται ιμάντας, ο οποίος περνά από τους λαιμούς τριών κυνόμορφων άγριων ζώων, τα οποία αποτελούν σύμβολα της ασκητικής ζωής του στο όρος, με τα οποία προτιμούσε να συμβιώνει, σε αντιπαράθεση με τους αποθηριωμένους ειδωλολάτρες. Ο Χριστός, στον τύπο του Παντοκράτορα, τον στέφει από ψηλά. Ο σπάνιος αυτός τύπος του έφιππου αγίου απαντά στην Κύπρο, στην Παναγία Αράκου στα Λαγουδερά (14ος αι.). Πρώτη απεικόνισή του στον χώρο της Μακεδονίας συναντάται τον 17ο αι. στην Καστοριά (Παναγία Μουζεβίκη και Παναγία Κουμπελίδικη).

Μέσα από τις εικόνες της συλλογής του Μουσείου καταδεικνύεται για άλλη μία φορά ότι οι στρατιωτικοί άγιοι, ανεξαρτήτως χρονικής περιόδου, αποδίδονται κατά κύριο λόγο κινητικοί, είτε είναι ιστάμενοι, είτε έφιπποι ή καθισμένοι σε θρόνο, έτοιμοι για επίθεση, εμπνέ-

οντας εμπιστοσύνη στον πιστό και φόβο στον εχθρό της πίστης. Αποτελούν σύμβολα των μαχητών μαρτύρων που επιτυγχάνουν θριαμβική νίκη πάνω στην προσωποποιημένη εκδοχή του κακού και λειτουργούν ως παράδειγμα προς μίμηση για τον πιστό παρέχοντάς του το πρότυπο του διαρκούς πνευματικού πολέμου. Στο πέρας των αιώνων η εικονογραφία εξελίσσεται αντανakλώντας σε μεγάλο βαθμό την ιστορία των αγώνων του Ελληνισμού ενάντια στον κατακτητή ή στον αλλόθρησκο και τις εξελίξεις στην κοινωνία κάθε περιόδου.

Οι συμβολισμοί των απεικονίσεων των στρατιωτικών αγίων στα έργα που παρουσιάσαμε, με τις εκάστοτε μάλιστα ποικίλες λεπτομέρειες, αφηγηματικού χαρακτήρα, παραμένουν ιδιαίτερα επίκαιροι στις μέρες μας, όπου τα πάντα τίθενται υπό αμφισβήτηση και απαιτείται ιδιαίτερο σθένος για τη διαφύλαξη ιδεωδών, αξιών, παραδόσεων, της συλλογικής μνήμης γενικότερα, με σκοπό τη διατήρηση της πολιτισμικής μας ταυτότητας, του ίδιου μας του εαυτού.

Σας εύχομαι ένα δημιουργικό Νέο Έτος με υγεία, δύναμη και ελπίδα.

*Δρ Αγαθονίκη Τσιλιπάκου
Διευθύντρια Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού*







Military Saints: Heroes and Protectors

Through the Museum of Byzantine Culture's icon collection

*"Lads who take great risks in order to annihilate them,
uplifting a social group, and because of that turn become heroes
and live on in the collective memory of every society."*

*In the Byzantine age, "they inherited characteristics from
their predecessor heroes or gods and created stereotypes so powerful
that they passed intact into contemporary iconography"*

(†T. Papamastorakis)

With the desk diary - album you hold in your hands, we wish to present issues relating to the interpretative approach to depictions of military saints in Byzantium through the rich collection of icons in the Museum of Byzantine Culture, specifically of the leading military saints of the Orthodox Church—those who served in any position in the Roman army, distinguished themselves for their effectiveness and bravery, and were subsequently martyred for confessing their faith. These saints were symbols and models who each time were given meaning by particular socio-political and economic conditions, representing a particular social class or ideology in the course of Byzantine and Post-Byzantine times.¹

1. At this point, we would like to clarify that our goal is not to exhaust the subject of military saints overall, or recount the military saints—eponymous and anonymous, male and female—honored by the Orthodox Church as such or who even today comprise symbols and protectors of our Armed Forces. See in this regard C. Walter, *The Warrior Saints in Byzantine Art and Tradition*, Ashgate, Hants 2003; P. L. Grotowski, *Arms and Armour of the Warrior Saints. Tradition and Innovation in Byzantine Ikonography (843-1261)*, Leiden - Boston 2010.

The icon, which had its beginnings morphologically in the legacy of Greco-Roman antiquity as established after Iconoclasm (726-843), is the reflection of the original and the vehicle of divine energy, and is characterized by a particular aesthetic supporting its spiritual value. Icon painting did not remain static over the course of centuries. Both technique and style varied over time, and went hand in hand with more general developments in the field of secular and religious painting, with mutual influences and reverse loans between East and West, with models used by painters, and with those commissioning icons, both founders and dedicators.

In Byzantine iconography, saints were divided into orders by their attire and the objects which accompanied them, their attributes. Military saints specifically were distinguished by their military garb and armor. Recognition of a saint is based on particular portrait characteristics established by tradition, which for the most part remained stable over the course of centuries, were normally described in biographies and hagiographic texts or in the sources related to saints and their miracles or epigrams (poems composed especially for recording on icons). The icon's faithfulness to the original form of the saint was a presupposition for believers' communication with the saint and the realization of the mediating function of the saint on behalf of the faithful. *"For to the extent that they are viewed constantly through their illustration, to that extent their viewers rise to the memory and love of the originals"*, dogma expressed by the 7th Ecumenical Synod (787).

Military saints were normally depicted at a younger age than saints belonging to other orders. They were shown as dynamic and naturally active, inspiring trust in believers. This is attested in the hagiographic texts, especially in the Miracles of the saints, where wonder-working icons punish unbelievers and resist their attacks. Military saints were generally considered persecutors of demons and protectors of warriors, and their

depiction had a symbolic-apotropaic character from their first appearance in art, chiefly in the 6th-7th c. The Christian Church adopted the imperial iconography of Late Roman times together with its related ideological underpinnings, lending new symbolism to the struggle against idolatrous unbelievers.

Before the period of Iconoclasm, military saints were depicted in Byzantine art primarily as martyrs, praying or in an attitude of reverence and acceptance of their death by martyrdom, holding the cross. The usual practice for presenting military saints from the 10th and 11th c. onward was in military attire and with military equipment, usually in full armament. The saint was depicted full-length or in bust form, dressed in a soldier's uniform: short chiton, iron scale (lamellar) or decorated breastplate, and cloak. He normally carried a bow with quiver and arrows, shield, and helmet. In his right hand he held a spear, though frequently he also held a sword and/or arrows. During this period (10th-12 c.), under the Macedonian, Komnenian, and Angelid dynasties the military constituted a higher social stratum, and soldiers enjoyed especial honor as martyrs when they died on the battlefield. The constant struggles against enemies of all types on the borders, the *akres* of the Byzantine Empire, cultivated the ideal of the *akrita* (borderland) hero-soldier characterized not only by bodily strength and martial prowess, but also by high morals, valor, and greatness of soul. This ideal had a direct effect on the depiction of military saints, who now functioned as patrons of powerful families, the military aristocracy, and the emperors who emerged from such families. Thus, the new characteristic of aristocratic origins was attributed to military saints of the first degree, and this was indicated artistically, chiefly from the 12th c. onward, by the *stemmaotyrio* they wore on their heads (= a diadem with a double row of pearls bound by three precious rosettes as a privilege of members of the impe-

rial family). In this way the military aristocracy, both earthly and heavenly, became intertwined with bravery in battle, the ideal of the military emperors. This symbolism also became firmly established from the 12th c. onward in the less widespread type of the enthroned military saint, which on the one hand recalls the honorary position of the military martyr in the heavenly kingdom, and on the other the new attribute of his aristocratic origins as a member of the imperial family. Military saints were protectors not only of the Byzantine army but generally of the structures, institutions, and the very ideology of the Byzantine Empire.

From the 14th c., military saints were more frequently depicted wearing not only military attire, but fully armed, expressing the anxiety of the Byzantine world at its imminent demise. However, the type of the martyr in noble attire, sometimes armed, coexisted with that of the soldier who sometimes also carried the martyr's cross. During the period of Turkish occupation, military saints no longer represented a particular social class as had occurred in Middle Byzantine times (9th-12th c.); rather, they represented a specific ideology related to religious and ethnic rebirth. The subject Greeks considered them as sources of encouragement and support on the road to martyrdom. We now find ourselves in the era of the suffering Church. For this reason, during this period the type of mounted military saint was cultivated and particularly flourished.

This type comprised the survival of the mounted hero of pre-Christian times in imperial and funerary iconography of the Late Roman period; it is found as early as the 5th c. in Coptic art. Saints on horseback slay—normally, by spearing—a snake, dragon, or barbarian in imitation of scenes of victorious Roman rulers or emperors who defeat their fallen opponent, sometimes by trampling on him. The specific archetypes were adopted into the Christian iconography of military saints, in which saints such as the two The-

odores, George, Demetrius, Mercurius, and Procopius received from God the power or the command to exterminate the personified version of evil in the name of, or on behalf of some social group. In this way, the depiction of the mounted soldier - martyr - hero contained a triumphal and victorious character in addition to its apotropaic one.

In the Museum of Byzantine Culture's icon collection, which is almost entirely Post-Byzantine, the most frequently-appearing military saints—wearing both military attire and accompanied by military equipment—are Saints George and Demetrius. They are shown alone or paired with other military saints, normally Saint Theodore (of Tyre) or both Saints Theodore (Tyre and Stratelates), or sometimes with saints from other orders. We have only a very few examples of Saints Procopius and Mercurius, and isolated examples of Saints Eustathius and Menas. Apart from Saint Menas, the above-mentioned are the leading military saints, those who were the protectors of the Byzantine military emperors and who have remained popular down to the present.

The great martyr (and myrrh-streaming) Saint Demetrius is "the only saint who is connected so directly with the protection of a city in Byzantium, Thessaloniki, and whose activity may be compared only with that of the Virgin Mary in Constantinople." With his continuous miraculous presence from early Christian times, Demetrius has remained down to our own day in the consciousness of the faithful as the protector and patron saint of Thessaloniki, a property which was particularly stressed on the occasion of the city's liberation from the Turks on the saint's day in 1912. "*The great guardian of Thessaloniki, its superb savior from dangers*" (canon of the Patriarch Philotheos Kokkinos). While he does not belong among the so-called "traveler saints," his influence has spread to the ends of the earth, and not only in the Orthodox world. Of aristo-

cratic descent, he was active 284-305 under the emperors Diocletian and Maximian, and was martyred by being pierced in the side due to his faith and religious teaching.

Already in the older versions of his Life (6th c.) and descriptions in the book of Miracles, his status as a military saint who distinguished himself in the Roman army even before he attained the office of consul prevailed. This was linked with the barbarian invasions which shook the empire from Early Christian times, threatening Thessaloniki itself and culminating in the Avar-Slav sieges in the late 6th and early 7th c. In the hagiographic texts and the hymns, Demetrius is called trophy-bearer, saving the homeland, loving the city, soldier of Christ, general, leader of the phalanx, most skilled warrior, great leader and commander of the army.

The depiction of Saint Demetrius as a soldier (*hoplite*) with the basic weapons—a spear in his right hand, a shield in his left—in the main Byzantine type established in the period following Iconoclasm from the 10th c. onward recalls a model based on the vision of the emperor Leo VI the Wise as described in the Life of Saint Theophano: “*some youngster clad in military uniform holding a spear in the right hand and a shield in the left*”. From the 10th and especially, the 11th c., his figure as a military saint, which was especially popular in imperial circles, is often found on the seals of bishops and officials, on *enkolpia*-reliquary crosses and on *koutrouvia*, the lead flasks containing myrrh from the saint’s tomb. The saint is also pictured in military dress on coins issued in Thessaloniki under Alexios I Komnenos (1092), within the context of the emperor’s monetary reform and after his important victory against the Normans in 1082 at the battle of Larissa. Saint Demetrius became the patron of the Komnenid dynasty together with Saints Theodore and George. The special honors enjoyed by Saint Demetrius, which were connected with imperial iconography and the ide-

ology of the divine/merciful emperor - victorious undefeated commander in partnership with the saint, is apparent in the two embroidered epigrams on the blazon that covered the back of the military breastplate of Alexios I, a gift from his wife Irene Doukaina. The emperor’s contribution to good governance and maintenance of order in the city along with Saint Demetrius is reflected in the symbolic depiction on a coin of Manuel Angelos Komnenos Doukas, despot (ruler) of Thessaloniki (1230-1238), where they are depicted enthroned, holding an image of the city. The figure of the saint on coins, seals, and cult objects continued to be adopted throughout the Byzantine period, both by Byzantine officials and emperors as well as by rulers of neighboring peoples and kingdoms who imitated or adopted Byzantine imperial iconography and ideology, appropriating its symbols as their own (Slavic countries, Most Serene Republic of Venice and others).

The majority of icons in the Museum’s collection present Saint Demetrius as a mounted military saint. The saint appears on horseback in the description of his first Book of Miracles by the archbishop Ioannes (7th c.), according to which the barbarian hordes (during the Avar-Slav siege at the end of the 6th c. in 586) were dispelled by an invisible military force led by Saint Demetrius on a white horse “*a reddish and brilliant man riding a white horse and clad in a white himation*”. The earliest representations of the saint on horseback survive from the 12th c. onward on icons, mainly miniature works.

The type of the mounted Saint Demetrius slaying the Bulgarian ruler John (Ivan) Asen II (Ioannitzes) (Kalogiannis or Skylogiannis) fighting the Byzantines was very popular starting from Palaiologan times and especially from the 15th c. onward, when it was cultivated more by Cretan painters. This episode relates to the 21st Miracle of the saint in 1207, as described in the Collection of Ioannis Stavrakios (2nd half of the 13th c.): “*he appeared to Bulgaria’s king mounted on a*

white horse... and immediately he dealt the wretched man a mortal blow". This was a beloved theme in Macedonia, and due to its strongly triumphal and victorious character became established in Post-Byzantine times on portable icons, wall paintings, and engravings. During this period the figure of Skylogiannis was identified with that of the Turkish conqueror, incorporating the vision of the subject Greeks for their future liberation from the Turkish yoke. This iconographic type presents the saint killing Ioannitzes not in his tent and in his sleep, as the sources describe, but in military garb, offering resistance; he is either fallen at the feet of the horse, sometimes trying to protect himself with his shield, or mounted and turning to flight. This difference in iconography makes the saint's struggle against the barbarians more dramatic and his victory more resounding.

As we also observe in the icons of the Museum's collection, this episode takes place outdoors, with the

walled city in the background. The saint, galloping impetuously on a red stallion, ever at the ready—intensified by his flying mantle—pierces his fallen opponent with his spear, which often carries a cross [BEI 664, 673]; sometimes he tramples him [BEI 930]. The defeated opponent is sometimes presented with a broken spear, an element which heightens the saint's triumph [BEI 184]. Frequently, there appears in the heavens the hand of God [BEI 930] or Christ Pantokrator blessing the saint, or the angel of the Lord crowning him with the glorious crown of martyrdom [BEI 672, 673].

In two icons in the collection [BEI 513, 673] we have the iconographic conflation of the episode of Skylogiannis with another miracle of Saint Demetrius (no. 11), which relates to the captivity of the African bishop Cyprian (Kyprianos) as described in the version of Ioannis Stavrakios. During his trip to Constantinople, the bishop was taken prisoner by Slavs. The saint appeared to the captive bishop as mounted, dressed in



military garb, youthful and carrying a sword, helping the bishop to escape and leading him to Thessaloniki. There Cyprian, searching for the residence of the soldier, came to the saint's church and recognized his unknown young savior in an icon of the saint.

In conclusion, the icons in the Museum's collection belong to the group of works common to Mt. Athos and Thessaloniki which present Saint Demetrius in the type of mounted soldier in a conflation of various miraculous interventions, disconnecting the subject from its historical context, a symbol of the final defeat of evil, the enemy of Orthodoxy, the *genos*, the social group or city, and the individual.

On a Russian icon in the collection [BEI 730], a miracle of Saint Demetrius is presented which was inspired by that of the extermination of Skylogiannis, attested in Slavic sources and specifically in a 16th c. Synaxarion. According to this version, a barbarian ruler obliged two young women he had captured who were marvelous embroiderers to create an embroidery showing himself mounted and defeating Saint Demetrius. The two young women, however, disobeyed the command and embroidered exactly the opposite: the barbarian being defeated by the mounted saint. According to the hagiographic text, with the saint's help the two young women were transported at night in miraculous fashion to Thessaloniki and thus saved.

Another icon in the collection [BEI 952] presents one of the main—and popular—episodes in the life of Saint Demetrius, the saint blessing Nestor in prison. Both saints are presented in military attire as true soldiers of Christ (Second Epistle of Paul to Timothy). Nestor was a student of Saint Demetrius, and with his blessing defeated the godless giant Lyaïos (Lyaëus), a gladiator of Maximian, in a wrestling match in the stadium of Thessaloniki. Due to this, and his confession that he was a Christian, he was martyred by beheading. According to the related hagiological sources, be-

fore he fought Lyaïos, Nestor visited Saint Demetrius in prison and received his blessing. The earliest depiction of this episode is found on a small 12th-c. silver box in the Vatopedi Monastery, where the first extensive iconographic cycle of the martyrdom of Saint Demetrius appears.

The biographical cycle of Saint Demetrius, inspired by the hagiological texts and hymnography, by discourses and encomiums in his honor and by epigrams, regardless of whether it was created in Thessaloniki or not (as maintained by A. Xyngopoulos), was one of the most popular hagiological iconographic cycles and was widely disseminated from the Palaiologan period onward, especially in Post-Byzantine times. On portable icons, the scenes with themes from his martyrdom and miracles are rendered in miniature around the central figure of the saint. This figure normally follows one of the types of the military saint, mounted or enthroned, particularly on icons from Thessaloniki and Mt. Athos, as well as the greater Macedonian region. Primarily in the 19th c., both on wooden painted icons as well as on engravings (the so-called "paper icons"), abbreviated forms of the saint's biographical cycle became established. These scenes were set on the lower part of the icon in one or more zones [BEI 673], arranged either vertically on each side or sometimes in an inverted Π.

The great martyr, *tropaiophoros* (trophy-bearing) *taxiarch* and *kallinikos* Saint George, who is a parallel to Christ in respect to his sufferings, was from Cappadocia. The offspring of a wealthy family, he served in the ranks of the Roman army in the Praetorian Guard under Diocletian. Despite a host of honorary distinctions, he renounced his military office by confessing his faith. For many years he was subjected to tortures so cruel that he died and was twice resurrected; his third death signaled the end of his martyrdom with his beheading. His relics were probably transferred to

Lydda (or Diospolis, later Georgioupolis), where his mother was from, by his physician Pasikrates. There a church was built (first attested in the 6th c. in the Itinerary of Theodosius) which continues today to be one of the most important pilgrimage sites in the East.

While the historicity of his personality is subject to doubt, Saint George is considered the most popular saint in the Christian world and beyond. No other saint has been depicted so often and in all genres of Byzantine art as Saint George. The impressive proliferation and spread of worship accorded the saint was also owed to the fact that from as early as the 5th c. he was considered the protector of the Byzantine emperors, who were responsible for the building or rebuilding of churches and sacred pilgrimage sites dedicated to the trophy-bearing saint. The primary center where he was honored was Constantinople. According to reliable testimonies which began at least in the 6th c., more than six churches were dedicated to the saint. The most important of these was Saint George Mangana, which was built in the 11th c. (1045-1047) by the emperor Constantine IX Monomachos following his victories in war against the Patsinakes with the help of intervention by the saint. Saint George became the symbol of the indestructible warrior-saint and protector not only of the Byzantine imperial house but of those of foreign rulers who maintained diverse relations with Byzantine by imitation. The first depictions of the saint in military attire date back to the 6th c.

In the greater Near East and especially in Cappadocia and Georgia, a rich hagiological and iconographic tradition grew up around the life of Saint George. His life included a series of scenes with his martyrdoms and miracles as these were reflected by and embellished in the related hagiological sources (Martyrologies, Collections of Miracles) from the 7th to the 15th c. The oldest manuscripts of his martyrologies date to the 5th-6th c. The earliest depictions of his life (10th and 11th c.) come from this region; the oldest portra-

ble biographical icon of the saint (late 12th-13th c.) is on Mount Sinai, and probably came from Georgia. It is impressive that the saint's biographical cycle is the one with the largest number of surviving examples in Byzantine and Post-Byzantine art.

From this category of biographical icons, we present here three from the Museum's collection [BEI 520, 546, 668] in which twelve individual scenes in miniature from his martyrdom and miracles are disposed around the central theme of the figure of Saint George. Normally, the type of the mounted saint as dragon-slayer in conflation with his miracles was selected as the main theme.

As noted above, the repertoire of the horseman hero-saint dates back to very old and universal beliefs, and survived through the funerary and imperial iconography of Late Antiquity. In Christian iconography it highlights the heroism of the military saints of the East, especially Cappadocia, during an era when the bravery and heroism of the soldiers-*pallikaria* of the Akritic cycle was being generally highlighted. Despite the relatively late introduction of the dragon-slaying episode into the saint's biography (11th c.), according to surviving sources depictions of this subject date to the period before Iconoclasm (2nd half of the 6th-7th c.) in Cappadocia, where Saint George was pictured along with the earliest dragon-slaying saint in Byzantium, Saint Theodore.

The dragon-slaying miracle, which is related to the salvation of a city (Alagia in the region of Attaleia [mod. Antalya] according to 12th-13th-c. Greek sources) through the protection of the precious resource of water and rescue of a member of the ruling class (the daughter of the pagan king Selbios), was very popular in both Byzantine and Post-Byzantine art. This miracle, characterized as the "Golden Myth," was the symbol of the Orthodox Church against idolatry and its influence exceeded the limits of the Orthodox world and religious art. The main iconographic



type with just the mounted dragon-slaying saint was especially beloved and almost standardized in Cretan icons, with particular characteristics from the 15th c. onward [BEI 65, 70]. Enriched by narrative details like the presence of the princess holding the dragon tied or in chains, and of the royal company following the sequence of events with their retinue from the ramparts of the walled city [BEI 756, 1023] appears more frequently in the northern Greek region and in that of greater Macedonia and Serbia.

This miracle is conflated fairly often with another miraculous intervention by the saint, namely that of the rescue of the young archer Georgios, son of a widow from Mytilini, a hostage of the Saracens who offered his services in Amiras, Crete [BEI 508, 529, 546, 661, 662, 668]. This was one of three narratives of post-humous miracles of the saint concerning the rescue of young persons from barbarian captivity which shared many elements. This led to confusion in the narration of different versions, and to mutual borrowing of iconographic elements. The young archer is depicted in miniature behind Saint George, seated on the horse's rump. In some icons in the Museum's collection, the victorious-triumphant character of the scene of the mounted dragon-slaying saint is heightened by the divine presence, sometimes shown by three rays emerging from a quadrant in the heavens [BEI 126, 419, 668] or a hand offering a blessing [BEI 244, 546], and sometimes by a crown imposed on the soldier-martyr's head by an angel or angels of the conquering Lord [BEI 529, 662]. On two icons, the soteriological and apotropaic symbolism is heightened by the presence of the Virgin Mary at prayer in the type of the Vlachernitissa with Christ at her breast [BEI 781] and by Saint Anastasia Pharmakolytria [BEI 756].

Saint George is also depicted frontally as a foot soldier and enthroned like Saint Demetrius with similar symbolism. In one icon in the Museum's collection [BEI 77], the manner in which the enthroned saint is

presented recalls an epigram by the Byzantine author and poet Manuel Philes. The epigram, which probably referred to a relief icon of Saint George that was incorporated into a church or the city walls of Constantinople, went as follows: “*To the great George armed and sitting in front of the city and half drawing his sword*”. The saint unsheathes his sword like a vigilant guardian, always at the ready.

The saint appears in another icon in the Museum’s collection [BEI 217] in a similar stance of readiness, holding his spear diagonally before his chest and his sheathed sword by the handle in his left hand so that it intersects in the imagination with the spear. This particular iconographic type is connected to a series of Byzantine icons of the 13th-14th c. from leading monasteries on Mt. Athos which probably recall a model of Constantinopolitan provenance.

Saint George appears on another icon in the collection [BEI 964] in a similar type but holding a shield in his left hand and wearing on his head the *stemma-togyrio*, the symbol of his aristocratic descent, accompanied by the eponym “Diasoritis.” This appellation as connected with Saint George is fairly widespread from the 11th to the 16th c., both as the name of a church (it first appeared on Naxos) as well as in depictions of the saint, primarily in southern Greece (Attica, the Peloponnese-Laonia), the Aegean (Crete, Rhodes, Naxos, Santorini, and Samos), Cyprus, and in Cappadocia and Serbia (Staro Nagoričino), where associated names proliferated. The view which continues to prevail today is that the appellation “Diosoritis” is related to the city of Dios (=Zeus) Hieros in Lydia, where there was a monastery of Saint George, and which was abandoned by its inhabitants after a Turkish invasion, thus contributing through the transfer of its icons to the wide dissemination of the saint’s worship. The spread of honoring saints via sea routes to the wider Mediterranean from centers where they were especially honored in the East was common in Byzantine times,

and was intensified through the transfer and dissemination of their relics. In Macedonia, the name is only rarely found, and as far as we know only in works of monumental painting [Agios Alypios, Kastoria (2nd half of the 12th c.), the katholikon of the Xenophon-tos Monastery (1544)]. This lends even greater value to the icon in the Museum’s collection, which in iconographic terms resembles a 14th-c. icon from the Pushkin Museum in Moscow which most probably came from Constantinople.

The two leading military saints Demetrius and George were depicted in a similar manner in Byzantine and Post-Byzantine art and iconography generally, such that for example an icon of Saint Demetrius could become a model for depicting Saint George and vice-versa. In addition, the two great martyrs and trophy-bearers were pictured beside each other in iconographic programs in churches, normally at the head of a group of military saints, in a place of honor in front of the templon, and they were often depicted together on portable icons. On most icons or triptychs in the Museum’s collection [BEI 171, 837], the two saints are represented in the type of the mounted saint, facing forward and moving in the opposite direction, but inclining towards each other and giving the impression of a closed group with semantic correspondence, emphasizing the symbolism each saint possessed separately. In one series of icons in the Museum, the mounted Saints Demetrius and George are accompanied by other saints (hierarchs, monks, healing saints) who are arranged in zones by height or at the bottom of the icon, most often in the shape of an inverted Π surrounding the main theme, which is normally the Virgin in the type of the Unfading Rose [BEI 669, 737] or more rarely in other types such as that of the Virgin Galaktotrophousa [BEI 804]. Sometimes an angel of the Lord and Saint John the Baptist [BEI 617, 654] are sometimes placed at the head of the sacred figures,

creating in conjunction with the other saints an extended form of the Deesis.

Saints Demetrius and George often appear in conjunction in Byzantine iconography, and not only the two of them, but with other military saints, mounted or on foot, due to their synergy in protecting the city of Thessaloniki (and not only Thessaloniki): “*effecting the city’s delivery along with other saints, as they say*” as the text containing the Miracles of Saint Demetrius said. However, the commonest conjunction is that of Saints Demetrius and George [BEI 548], which is also found on objects related to the cult of Saint Demetrius (enkolpia, reliquaries, koutrouvia). The iconographic type found on one icon in the Museum’s collection [BEI 984] is especially interesting, showing the two saints, both on horseback, galloping alongside each other, with Saint Demetrius embracing Saint George by the shoulder in a companionable manner. The theme of the mounted saints in twos or threes was especially beloved during the Crusades, and is found on 13th-c. portable icons on Mt. Sinai. It is considered the Christian parallel or equivalent to the Dioskouroi (Dioscuri), while simultaneously recalling the popular custom of brotherhood, which was widespread in the Byzantine army. The two saints were depicted in an analogous way in the early 14th c. on the outer face of the west wall of the chapel of Saint Euthymius in the church of Saint Demetrius, Thessaloniki. “*O martys (martyr) Demetrius, along with glorious George –for both of you are good– may you never be absent, guarding this place for ever and removing the myriads of temptations*”, was the chant of the Orthodox Church on the saint’s feast day.

More commonly, the Saints Theodore—Tyro (of Tyre) and Stratelates—were depicted with Saints Demetrius and George, as in two of the Museum collection’s icons [BEI 477, 501], along with other saints. The Saints Theodore were the two most popular and frequently encountered saints in Byzantine religious

art; they were also honored as warriors and great martyrs (*megalomartyres*). Testimonia concerning the personalities of these two saints and their lives are insecure and conflicting. Saint Theodore Tyro (of Tyre) was from Amasia in Pontus or Euchaita, and probably joined the Roman army as a tyro (recruit) in the age of Maximian. He was arrested for his faith, tortured, and suffered martyrdom on the pyre. Saint Theodore Stratelates was from Euchaita, a city near Amasia, and lived in Herakleia in Pontus (Heraclea Pontica). He held high military office and had gained the esteem of the emperor Licinius (308-324). Refusing to bow down to pagan idols, he suffered martyrdom by decapitation in Euchaneia or Euchaita. The worship of the Saints Theodore spread to the eastern provinces of the Byzantine Empire and of course to Constantinople. Both were patron saints of Byzantine emperors, for example John I Tsimiskes (969-976). According to critical study of the sources, it would seem in the end that Saints Theodore emerged from the same person. The earliest source where there is a clear reference to both saints is the encomium of the Byzantine author Niketas Paphlagon (9th/10th c.). After this the two saints were certified as separate personalities by their appearances in Byzantine literature of the 10th to 13th c., in the Akritic cycle of Digenes (11th c.), in the epigrams of Manuel Philes (13th c.), as well as in Byzantine iconography from the 10th c. onward. They began to be differentiated from the 11th c. on the basis of their facial features, as for example the different form of beard worn by each. The hagiographic tradition of Saint Theodore begins from the late 4th c., and his worship as a primarily military saint became widely disseminated, mostly in the Near East and in regions within the sphere of influence of Byzantium. There was a church in his honor in the Constantinople suburb of Vathys Ryakas, according to the testimony of Anna Komnene (Anna Comnena) and Niketas Choniates, and the name Vathyriakis [ΒΑΘΗΡΙΑΚΗΣ],

which is found on a 12th-c. enamel icon now in the Hermitage in St. Petersburg. Saint Theodore was Byzantium's earliest dragon-slaying saint. The oldest depictions of him as dragon-slayer were found pre-dating the first testimony in a written source (754) in the 6th and 7th c. on a Coptic textile and on the seals of bishops in Euchaita. He was depicted in Byzantine art together with the other dragon-slayer, Saint George, from the 11th c. onward in military attire, primarily in Cappadocian churches, facing each other in a closed group, exactly as in an icon in the Museum's collection [BEI 783].

The other popular military saint of Byzantium, Saint Procopius (Prokopios) of noble descent according to the prevailing version of his Life, was born in Jerusalem during the reign of Diocletian to a Christian father (Christophoros) and a pagan mother (Theodosia). His original name was Neanias, as attested by the hagiological sources, at least from the 8th c. The emperor, in light of actions by the saint's mother, honored him with the title of Duke of Alexandria in Syria, giving him his first command to persecute and punish Christians. In the course of a nighttime trip by the pagan Neanias to Alexandria, the Son of God, Christ Crucified, revealed himself to Neanias in a miraculous way as a crystal cross, dissuading him from the task he had been assigned. Neanias then gave the command for a gold and silver cross to be constructed according to the type of cross which had been revealed to him. Having this cross as labarum (banner), he carried out victorious campaigns against the Saracens, against the barbarians, returning as victor to his city and confessing his faith. Subsequently, the cycle of his martyrdoms and miraculous rescues began, until he was ultimately beheaded in Caesarea. He received the name "Procopius" in a revelatory manner during his first imprisonment, as encouragement to advance in virtue and endure torture so as to win eternal life. His

worship spread beginning from his Martyrdom (before the 5th c.), chiefly in Cappadocia and the greater region, as well as in Constantinople (where at least three churches were dedicated in his memory).

The iconographic cycle of the life of Saint Procopius, which is based on the related hagiological texts (Martyrology, Synaxaristis, Encomium) is very rare, both in Byzantine and in Post-Byzantine art. As far as we know, we find a depiction of his biographical cycle (with four scenes) in a 14th-c. church on Symi which was dedicated to the saint. The most extensive cycle known to us to date is found in Post-Byzantine period on the church named after the saint in Veria (Beroia) (in a painting phase of 1607).

The episode of the Epiphany is the most popular, and was adopted in the local iconography of churches in Cappadocia, and in the illustration of psalters from the 11th c. Subsequently, however, it became equally rare (church in Symi, 18th-c. icon in the Ecclesiastical Museum of Mytilini).

We have two icons in the Museum's collection depicting Saint Procopius as a soldier. In the first [BEI 630], the saint successfully combines the attributes of a military man ready to do battle with that of a martyr. Fully armed with a bow, quiver and arrows, sword, shield and spear in his left hand, in his right he holds the cross of martyrdom. In parallel, the red color of the cloak crossed on his body symbolizes death by martyrdom, the moment when the shawl of the cloak at his side stresses the alertness of the soldier-martyr.

In a second icon in the collection [BEI 674], the episode of the Epiphany to the pagan Neanias is conflated with that of the saint's victory in Christ against the barbarian element then represented by the Saracens. The saint, heading up a group of soldiers, advances while holding the victorious cross which was revealed to him as a martyr and soldier of the Lord. This is a particularly interesting and original composition with symbolic signification, decoupling the theme from the

chronological series of events and their historical relevance.

The other great martyr and military saint Mercurius (Merkourios), from the Empire's eastern provinces, joined the military at an early age. He was young when he was promoted to the rank of Chief Commander (*stratopedarches*) by the emperor Decius (249-251) for his feats in confronting the "barbarians." However, he later found a martyr's death for his belief, was arrested, tortured, and beheaded in Caesarea in Capadocia, where there is testimony (Martyrion) from at least the early 6th c. One of the saint's miracles was the extermination of Julian the Apostate, according to the prevailing version of the emperor's death in battle against the Persians in 363. This is related to his vision of the Great King and Christ's encouragement to the saint to kill the emperor, as described in the Chronicle of John Malalas (end of 563). This miracle was shown in Byzantine art as early as the 9th c. In the customary iconographic type of this theme in the Middle Byzantine period, which is mostly found until the 15th c. and more infrequently until the 17th, the mounted saint manages to strike the fallen emperor. Generally speaking, this miracle presents a variety of renderings, normally with Saint Mercurius on foot in most examples of the Post-Byzantine period, sometimes with the emperor Julian enthroned or the presence of the Virgin, according to the narrative of Ioannis Damaskinos (John Damascene).

However, the commonest type for depicting Saint Mercurius as a military saint, especially from the Palaiologan period, is that of the foot soldier with a helmet on his head and holding a sword in his right hand. The sword refers to the revelatory appearance of the Lord through his angel to encourage the martyr in prison, according to the testimony provided in the saint's Life. In the case of the icon of the saint in the Museum's collection [BEI 27], the saint holds a spear instead of a sword in his right hand, and an arrow in

his left. Here he is portrayed with Saint Kyriaki, not only due to the fact that they share the same feast day on November 25, but also due to the rendering of the attribute of military saint in Saint Kyriaki, who like Saint Mercurius conquered the barbarian element, the enemy of the Christian faith, in her depictions. In the northwestern Greek area, especially Macedonia, the type of Saint Mercurius characterized by the rightward turn of his body, the bow passed over the right shoulder, and an arrow in his lowered left hand proliferated in the Post-Byzantine period on wall paintings and icons.

The military saint Eustathius, whose original name was Placidus, held a senior military office in the Roman army in Rome under the emperor Trajan (98-117). As with Saint Procopius, he embraced Christianity in a miraculous manner, taking the name "Eustathius (Eustace)." And his entire family was baptized with him (wife Theopista, children Agapius and Theopistus). He and his family were martyred inside a fiery bronze ox during the reign of the emperor Hadrian in 117. In the Museum collection's icon [BEI 786], Saint Eustathius is pictured in military attire together with two monk-saints below the triform Holy Trinity. He is shown in a gesture of perseverance and prayer to the divine, as a mediator for future salvation, while at the same time holding a cross in his left hand.

The other military saint, Menas, who came from Egypt, was also distinguished by his career in the Roman army in the reign of Diocletian, in the cavalry battalion of the Rutulians, which was headquartered in Cotyaeum (modern-day Kütahya). When he was called to take part in the persecutions of Christians, he renounced the role of soldier and went to live as an ascetic in the neighboring mountain, finding companionship among wild animals. Following the call by the Lord at a mature age, he returned to the mundane

world to confess his faith, and to suffer a series of martyrdoms culminating in his being put to death by beheading in the early 4th c. His relics were transferred to his ancestral home in the region southwest of Alexandria on Lake Mareotis (Marea), which emerged as a pilgrimage and cult center following the construction of a church and monastic complex in his honor.

Saint Menas appears in an icon in the Museum's collection [BEI 676] in an exceptionally rare depiction. In contrast to the other mounted military saints, the white-haired Saint Menas parades on a calm steed with anthropomorphic head, without any target. In his right hand, he holds his spear, which has been transformed into a labarum (banner), while holding his round shield by the grip. A strap is bound to the spear which passes around the necks of three dog-like wild animals which are symbols of his ascetic life in the mountains, and with whom he preferred to coexist, in comparison to deplorable idolaters. Christ as the Pantokrator crowns him from on high. This rare type of mounted saint is found in Cyprus, at the Panagia Arakou in Lagoudera (14th c.). His first depiction in the area of Macedonia is found in the 17th c. in Kastoria (Panagia Mouzeviki, Panagia Koumbelidiki).

Through the Museum of Byzantine Culture's icons, it is once again demonstrated that independent of period, military saints were mainly depicted as in movement, whether standing, mounted, or enthroned. They were ready to attack, inspiring trust in believers and fear in the enemies of the faith. They were symbols of fighter martyrs who triumphed over the personified version of evil and functioned as an example to be imitated by the faithful, offering them the model of a continuous spiritual war. With the passage of centuries, iconography evolved, reflecting to a large extent the history of the struggles of Hellenism against conquerors and non-Christians, as well as social developments in each period.

The symbolism of the depictions of military saints in the works we have presented here with their diverse narrative details remain very timely today, when everything is in doubt and particular strength is required to protect ideals, values, traditions, and the collective memory, with the goal of preserving our cultural identity and indeed, our very selves.

Our wishes to all for a creative New Year filled with health, strength, and hope.

Dr. Agathoniki Tsilipakou
Director, Museum of Byzantine Culture





31

Δευτέρα • Monday

01

Τρίτη • Tuesday

Πρωτοχρονιά

02

Τετάρτη • Wednesday

03

Πέμπτη • Thursday

04

Παρασκευή • Friday

05

Σάββατο • Saturday

06

Κυριακή • Sunday

Τα Άγια Θεοφάνεια

BEI 664: Άγιος Δημήτριος έφιππος, φονεύων τον Σκυλογιάννη (79×51,5×2,5 εκ., 1815)

BEI 664: Saint Demetrius, mounted, slaying Skylogiannis (79×51.5×2.5 cm, 1815)



XS



07

Τιμίου Προδρόμου

Δευτέρα • Monday

08

Τρίτη • Tuesday

09

Τετάρτη • Wednesday

10

Πέμπτη • Thursday

11

Παρασκευή • Friday

12

Σάββατο • Saturday

13

Κυριακή • Sunday

BEI 673: Άγιος Δημήτριος έφιππος φονεύων τον Σκυλογιάννη και σκηνές του βίου του (128×78×3,5 εκ., 1838)

BEI 673: Saint Demetrius, mounted, slaying Skylogiannis and scenes from his life (128×78×3.5 cm, 1838)



14

Δευτέρα • Monday

15

Τρίτη • Tuesday

16

Τετάρτη • Wednesday

17

Πέμπτη • Thursday

18

Παρασκευή • Friday

19

Σάββατο • Saturday

20

Κυριακή • Sunday

BEI 930: Άγιος Δημήτριος φονεύων τον Σκυλογιάννη (35,5×26,5×2 εκ., 1873)

BEI 930: Saint Demetrius slaying Skylogiannis (35.5×26.5×2 cm, 1873)



21

Δευτέρα • Monday

22

Τρίτη • Tuesday

23

Τετάρτη • Wednesday

24

Πέμπτη • Thursday

25

Παρασκευή • Friday

26

Σάββατο • Saturday

27

Κυριακή • Sunday

BEI 184: Άγιος Δημήτριος έφιππος φονεύων τον Σκυλογιάννη (101×54×3,3 εκ., α΄ μισό 17ου αι.). Δωρεά Δ. Οικονομόπουλου
BEI 184: Saint Demetrius, mounted, slaying Skylogiannis (101×54×3.3 cm, 1st half of the 17th c.). Donation of D. Economopoulos



28

Δευτέρα • Monday

29

Τρίτη • Tuesday

30

Τετάρτη • Wednesday

Των Τριών Ιεραρχών

31

Πέμπτη • Thursday

01

Παρασκευή • Friday

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ • FEBRUARY

02

Σάββατο • Saturday

Υπαπαντή του Σωτήρος

03

Κυριακή • Sunday

BEI 672: Άγιος Δημήτριος έφιππος φονεύων τον Σκυλογιάννη με αγίους
Διονύσιο εν Ολύμπω και Χαράλαμπο (39×31×3 εκ., 1815)

BEI 672: Saint Demetrius, mounted, slaying Skylogiannis with Saint Dionysios
of Olympos and Saint Charalambos (39×31×3 cm, 1815)



04

Δευτέρα • Monday

05

Τρίτη • Tuesday

06

Τετάρτη • Wednesday

07

Πέμπτη • Thursday

08

Παρασκευή • Friday

Αγίου Θεοδώρου του Στρατηλάτου

09

Σάββατο • Saturday

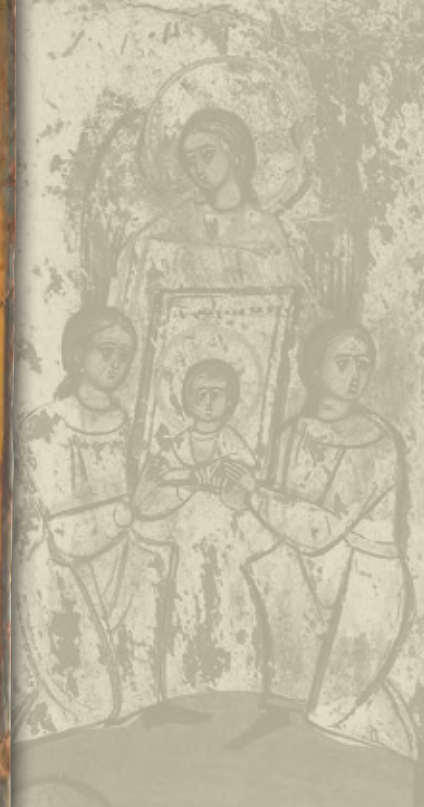
10

Κυριακή • Sunday

BEI 513: Άγιος Δημήτριος έφιππος, φονεύων τον Σκυλογιάννη, θαύμα επισκόπου Κυπριανού (85×52×4,5 εκ., 18ος αι.)

BEI 513: Saint Demetrius, mounted, slaying Skylogiannis, miracle of the Bishop Cyprian (85×52×4.5 cm, 18th c.)

San Giorgio uccide il drago. Luminaria 38



11

Δευτέρα • Monday

12

Τρίτη • Tuesday

13

Τετάρτη • Wednesday

14

Πέμπτη • Thursday

15

Παρασκευή • Friday

16

Σάββατο • Saturday

17

Κυριακή • Sunday

Τελώνου και Φαρισαίου • Αρχή Τριωδίου

BEI 730: Άγιος Δημήτριος έφιππος φονεύων τον ηγεμόνα, θαύμα με τις αιχμάλωτες κεντήστρες (37×30,5×2 εκ., ρώσικη, 18ος-19ος)

BEI 730: Saint Demetrius, mounted, slaying the ruler-miracle with the captive embroiderers (37×30.5×2 cm, Russian, 18th-19th c.)



18

Δευτέρα • Monday

19

Τρίτη • Tuesday

20

Τετάρτη • Wednesday

21

Πέμπτη • Thursday

22

Παρασκευή • Friday

23

Σάββατο • Saturday

24

Κυριακή • Sunday

Του Ασώτου

BEI 952: Ο άγιος Δημήτριος στη φυλακή ευλογών τον άγιο Νέστορα (39,2×32,5×1,5 εκ., 17ος-18ος αι.)

BEI 952: Saint Demetrius in prison, blessing Saint Nestor (39.2×32.5×1.5 cm, 17th-18th c.)



25

Δευτέρα • Monday

26

Τρίτη • Tuesday

27

Τετάρτη • Wednesday

28

Πέμπτη • Thursday

Τσικνοπέμπτη • Αγίου Θεοδώρου του Τήρωνος

01

Παρασκευή • Friday

ΜΑΡΤΙΟΣ • MARCH

02

Σάββατο • Saturday

Α' Ψυχασάββατο

03

Κυριακή • Sunday

Της Αποκρέω

BEI 520: Άγιος Γεώργιος ένθρονος με σκηνές του βίου του (87×57×4 εκ., 18ος αι.)

BEI 520: Saint George enthroned with scenes from his life (87×57×4 cm, 18th c.)



04

Δευτέρα • Monday

05

Τρίτη • Tuesday

06

Τετάρτη • Wednesday

07

Πέμπτη • Thursday

08

Παρασκευή • Friday

09

Σάββατο • Saturday

10

Κυριακή • Sunday

*Των Αγίων Σαράντα Μαρτύρων εν Σεβαστεία**Της Τυροφάγου**BEI 546: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος με σκηνές του βίου του (61,5×49×4,5 εκ., 18ος αι.)**BEI 546: Saint George as mounted dragon-slayer with scenes from his life (61.5×49×4.5 cm, 18th c.)*



11

Καθαρά Δευτέρα

Δευτέρα • Monday

12

Τρίτη • Tuesday

13

Τετάρτη • Wednesday

14

Πέμπτη • Thursday

15

Παρασκευή • Friday

16

Αγίου Θεοδώρου

Σάββατο • Saturday

17

Κυριακή της Ορθοδοξίας

Κυριακή • Sunday

*BEI 668: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος με σκηνές του βίου του (59,5×48×3 εκ., 18ος αι.)**BEI 668: Saint George as mounted dragon-slayer with scenes from his life (59.5×48×3 cm, 18th c.)*



18

Δευτέρα • Monday

19

Τρίτη • Tuesday

20

Τετάρτη • Wednesday

21

Πέμπτη • Thursday

22

Παρασκευή • Friday

23

Σάββατο • Saturday

24

Κυριακή • Sunday

Γρηγορίου του Παλαμά

BEI 65: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος (34,5×25,5×3,5 εκ., β΄ μισό 17ου αι.). Δωρεά Δ. Οικονομόπουλου

BEI 65: Saint George as mounted dragon-slayer (34.5×25.5×3.5 cm, 2nd half of the 17th c.). Donation of D. Economopoulos



25

Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου • Επέτειος της Επανάστασης του 1821

Δευτέρα • Monday

26

Τρίτη • Tuesday

27

Τετάρτη • Wednesday

28

Πέμπτη • Thursday

29

Παρασκευή • Friday

30

Σάββατο • Saturday

31

Κυριακή • Sunday

BEI 70: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος και άγιος Νικόλαος
(20,8×25×1,8 εκ., β΄ μισό 16ου αι.). Δωρεά Δ. Οικονομόπουλου

BEI 70: Saint George as mounted dragon-slayer and Saint Nicholas
(20.8×25×1.8 cm, 2nd half of the 16th c.). Donation of D. Economopoulos



01

Δευτέρα • Monday

ΑΠΡΙΛΙΟΣ • APRIL

02

Τρίτη • Tuesday

03

Τετάρτη • Wednesday

04

Πέμπτη • Thursday

05

Παρασκευή • Friday

06

Σάββατο • Saturday

07

Κυριακή • Sunday

ΒΕΙ 128: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος (41×34,5×6,2 εκ., 18ος αι.). Δωρεά Δ. Οικονομόπουλου
ΒΕΙ 128: Saint George as mounted dragon-slayer (41×34.5×6.2 cm, 18th c.). Donation of D. Economopoulos



08

Δευτέρα • Monday

09

Τρίτη • Tuesday

10

Τετάρτη • Wednesday

11

Πέμπτη • Thursday

12

Παρασκευή • Friday

13

Σάββατο • Saturday

14

Κυριακή • Sunday

BEI 131: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος (30,5×24,7×2,4 εκ., 18ος αι.). Δωρεά Δ. Οικονομόπουλου
BEI 131: Saint George as mounted dragon-slayer (30.5×24.7×2.4 cm, 18th c.). Donation of D. Economopoulos



15

Δευτέρα • Monday

16

Τρίτη • Tuesday

17

Τετάρτη • Wednesday

18

Πέμπτη • Thursday

19

Παρασκευή • Friday

20

Σάββατο • Saturday

21

Κυριακή • Sunday

*Του Λαζάρου**Κυριακή των Βαΐων**BEI 135: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος (29×18,5×1,8 εκ. , 17ος-18ος αι.). Δωρεά Δ. Οικονομόπουλου**BEI 135: Saint George as mounted dragon-slayer (29×18.5×1.8 cm , 17th-18th c.). Donation of D. Economopoulos*



22

Μ. Δευτέρα

Δευτέρα • Monday

23

Μ. Τρίτη

Τρίτη • Tuesday

24

Μ. Τετάρτη

Τετάρτη • Wednesday

25

Μ. Πέμπτη

Πέμπτη • Thursday

26

Μ. Παρασκευή

Παρασκευή • Friday

27

Μ. Σάββατο

Σάββατο • Saturday

28

ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ

Κυριακή • Sunday

BEI 136: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος (23,7×12,7×2,3 εκ., 17ος αι.). Δωρεά Δ. Οικονομόπουλου
BEI 136: Saint George as mounted dragon-slayer (23.7×12.7×2.3 cm, 17th c.). Donation of D. Economopoulos



29

Δευτέρα της Διακαινησίμου • Αγίου Γεωργίου Μεγαλομάρτυρος και Τροπαιοφόρου

Δευτέρα • Monday

30

Τρίτη • Tuesday

01

Τετάρτη • Wednesday

ΜΑΪΟΣ • MAY

Πρωτομαγιά

02

Πέμπτη • Thursday

03

Παρασκευή • Friday

04

Σάββατο • Saturday

05

Κυριακή • Sunday

BEI 156: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος (32×27×2,3 εκ., 18ος αι.). Δωρεά Δ. Οικονομόπουλου

BEI 156: Saint George as mounted dragon-slayer (32×27×2.3 cm, 18th c.). Donation of D. Economopoulos



06

Δευτέρα • Monday

07

Τρίτη • Tuesday

08

Τετάρτη • Wednesday

09

Πέμπτη • Thursday

Αγίου Χριστοφόρου Μάρτυρος

10

Παρασκευή • Friday

11

Σάββατο • Saturday

12

Κυριακή • Sunday

BEI 223: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος (41,5×31,5×2,2 εκ., 18ος αι.). Δωρεά Δ. Οικονομόπουλου
BEI 223: Saint George as mounted dragon-slayer (41.5×31.5×2.2 cm, 18th c.). Donation of D. Economopoulos



13

Δευτέρα • Monday

14

Τρίτη • Tuesday

15

Τετάρτη • Wednesday

16

Πέμπτη • Thursday

17

Παρασκευή • Friday

18

Σάββατο • Saturday

19

Κυριακή • Sunday

Διεθνής Ημέρα Μουσείων

BEI 430: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος (21,8×16,8×1,4 εκ., τέλη 18ου αι.). Δωρεά Δ. Οικονομόπουλου
BEI 430: Saint George as mounted dragon-slayer (21.8×16.8×1.4 cm, Late 18th c.). Donation of D. Economidou



20

Δευτέρα • Monday

21

Τρίτη • Tuesday

22

Τετάρτη • Wednesday

23

Πέμπτη • Thursday

24

Παρασκευή • Friday

25

Σάββατο • Saturday

26

Κυριακή • Sunday

BEI 901: Άγιος Δημήτριος έφιππος δρακοντοκτόνος (21,5×16×2 εκ., 18ος-19ος αι.)

BEI 901: Saint Demetrius as mounted dragon-slayer (21.5×16×2 cm, 18th-19th c.)



27

Αγίου Ιωάννου του Ρώσου

Δευτέρα • Monday

28

Τρίτη • Tuesday

29

Τετάρτη • Wednesday

30

Πέμπτη • Thursday

31

Παρασκευή • Friday

01

ΙΟΥΝΙΟΣ • JUNE

Σάββατο • Saturday

02

Κυριακή • Sunday

BEI 934: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος (19×15,5×3 εκ., 18ος αι.). Δωρεά Θεοδώρας Βλαστού - Δραγούμη
BEI 934: Saint George as mounted dragon-slayer (19×15.5×3 cm, 18th c.). Donation of Theodora Vlastou-Dragoumi



03

Δευτέρα • Monday

04

Τρίτη • Tuesday

05

Τετάρτη • Wednesday

06

Πέμπτη • Thursday

07

Παρασκευή • Friday

08

Σάββατο • Saturday

09

Κυριακή • Sunday

BEI 756: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος και η αγία Αναστασία η Φαρμακολύτριά (77×55×2,5 εκ., 18ος αι.)

BEI 756: Saint George as mounted dragon-slayer and Saint Anastasia Pharmakolytria (77×55×2.5 cm, 18th c.)



10

Δευτέρα • Monday

11

Τρίτη • Tuesday

12

Τετάρτη • Wednesday

13

Πέμπτη • Thursday

14

Παρασκευή • Friday

15

Σάββατο • Saturday

16

Κυριακή • Sunday

BEI 1023: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος (78,2×45,7×4,2 εκ. , 1760)

BEI 1023: Saint George as mounted dragon-slayer (78.2×45.7×4.2 cm , 1760)



17

Του Αγίου Πνεύματος

Δευτέρα • Monday

18

Τρίτη • Tuesday

19

Τετάρτη • Wednesday

20

Πέμπτη • Thursday

21

Παρασκευή • Friday

22

Σάββατο • Saturday

23

Κυριακή • Sunday

BEI 508: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος (36,5×27,5×2,8 εκ., 18ος-19ος αι.)

BEI 508: Saint George as mounted dragon-slayer (36.5×27.5×2.8 cm, 18th-19th c.)



o q i g t e o p l i e

ANNO DOMINI MCCCXVII
KALENDAS APRILIS

24

Δευτέρα • Monday

25

Τρίτη • Tuesday

26

Τετάρτη • Wednesday

27

Πέμπτη • Thursday

28

Παρασκευή • Friday

29

Σάββατο • Saturday

30

Κυριακή • Sunday

Αποστόλων Πετρου και Παύλου

Σύναξις των Αγίων 12 Αποστόλων

BEI 529: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος (39,5×29×4,3 εκ., 1740)

BEI 529: Saint George as mounted dragon-slayer (39.5×29×4.3 cm, 1740)



01

Δευτέρα • Monday

ΙΟΥΛΙΟΣ • JULY

02

Τρίτη • Tuesday

03

Τετάρτη • Wednesday

04

Πέμπτη • Thursday

05

Παρασκευή • Friday

06

Σάββατο • Saturday

07

Κυριακή • Sunday

Αγίας Κυριακής Μεγαλομάρτυρος

BEI 661: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος (109,5×76×4,3 εκ., 1810 / ανακαίνιση 1876)

BEI 661: Saint George as mounted dragon-slayer (109.5×76×4.3 cm, 1810 / renovated 1876)



08

Προκοπίου του Μεγαλομάρτυρος

Δευτέρα • Monday

09

Τρίτη • Tuesday

10

Τετάρτη • Wednesday

11

Πέμπτη • Thursday

12

Παρασκευή • Friday

13

Σάββατο • Saturday

14

Κυριακή • Sunday

*BEI 662: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος (41×36×1,5 εκ., 18ος αι.)**BEI 662: Saint George as mounted dragon-slayer (41×36×1.5 cm, 18th c.)*



15

Δευτέρα • Monday

16

Τρίτη • Tuesday

17

Τετάρτη • Wednesday

Αγίας Μαρίας Μεγαλομάρτυρος

18

Πέμπτη • Thursday

19

Παρασκευή • Friday

20

Σάββατο • Saturday

Προφήτη Ηλία

21

Κυριακή • Sunday

BEI 126: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος και άγιος Ιωάννης Πρόδρομος (19×28×3,2 εκ., 16ος αι.). Δωρεά Δ. Οικονομόπουλου
BEI 126: Saint George as mounted dragon-slayer and Saint John the Baptist (19×28×3.2 cm, 16th c.). Donation of D. Economidou



22

Δευτέρα • Monday

23

Τρίτη • Tuesday

24

Τετάρτη • Wednesday

25

Πέμπτη • Thursday

26

Παρασκευής Οσιομάρτυρος

Παρασκευή • Friday

27

Αγίου Παντελεήμονος Μεγαλομάρτυρος του Ιαματικού

Σάββατο • Saturday

28

Κυριακή • Sunday

BEI 419: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος (29×22,3 ×2,6 εκ, 17ος αι.). Δωρεά Δ. Οικονομόπουλου
BEI 419: Saint George as mounted dragon-slayer (29×22.3 ×2.6 cm, 17th c.). Donation of D. Economopoulos



29

Δευτέρα • Monday

30

Τρίτη • Tuesday

31

Τετάρτη • Wednesday

01

Πέμπτη • Thursday

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ • AUGUST

02

Παρασκευή • Friday

03

Σάββατο • Saturday

04

Κυριακή • Sunday

BEI 244: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος (17×14×2,2 εκ., 18ος αι.). Δωρεά Δ. Οικονομόπουλου
BEI 244: Saint George as mounted dragon-slayer (17×14×2.2 cm, 18th c.). Donation of D. Economopoulos



05

Δευτέρα • Monday

06

Τρίτη • Tuesday

07

Τετάρτη • Wednesday

08

Πέμπτη • Thursday

09

Παρασκευή • Friday

10

Σάββατο • Saturday

11

Κυριακή • Sunday

BEI 781: Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος και η Παναγία Βλαχερνίτισσα (43,7×29,5×1,7 εκ., 19ος αι.)

BEI 781: Saint George as mounted dragon-slayer and the Virgin Vlachernitissa (43.7×29.5×1.7 cm, 19th c.)



12

Δευτέρα • Monday

13

Τρίτη • Tuesday

14

Τετάρτη • Wednesday

15

Πέμπτη • Thursday

Κοίμησις της Θεοτόκου

16

Παρασκευή • Friday

17

Σάββατο • Saturday

18

Κυριακή • Sunday

BEI 77: Άγιος Γεώργιος ένθρονος (55×43,5×3,5 εκ., τέλη 15ου-αρχές 16ου αι.). Δωρεά Δ. Οικονομόπουλου
BEI 77: Saint George enthroned (55×43.5×3.5 cm, Late 15th-early 16th c.). Donation of D. Economidou



19

Αγίου Ανδρέου του Στρατηλάτου

Δευτέρα • Monday

20

Τρίτη • Tuesday

21

Τετάρτη • Wednesday

22

Πέμπτη • Thursday

23

Παρασκευή • Friday

24

Σάββατο • Saturday

25

Κυριακή • Sunday

BEI 217: Άγιος Γεώργιος με στρατιωτική ενδυμασία (23×17,5×2,3 εκ., 17ος αι.). Δωρεά Δ. Οικονομόπουλου
BEI 217: Saint George in military attire (23×17.5×2.3 cm, 17th c.). Donation of D. Economidou



26

Δευτέρα • Monday

27

Τρίτη • Tuesday

28

Τετάρτη • Wednesday

29

Πέμπτη • Thursday

30

Παρασκευή • Friday

31

Σάββατο • Saturday

01

Κυριακή • Sunday

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ • SEPTEMBER

BEI 964: Άγιος Γεώργιος ο Διασορίτης (85×74,5×5,6 εκ., τέλη 14ου αι.)

BEI 964: Saint George Diasoritis (85×74.5×5.6 cm, Late 14th c.)

Ἡ ΞΩΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ



02

Αγίου Μάμαντος Μάρτυρος

Δευτέρα • Monday

03

Τρίτη • Tuesday

04

Τετάρτη • Wednesday

05

Πέμπτη • Thursday

06

Παρασκευή • Friday

07

Σάββατο • Saturday

08

Κυριακή • Sunday

BEI 171: Τρίπτυχο. Ζωοδόχος Πηγή, άγιοι Νικόλαος και Αθανάσιος, άγιοι Γεώργιος και Δημήτριος
έφιπποι (35×51×4.3 εκ., 23 Απριλίου 1753). Δωρεά Δ. Οικονομόπουλου

BEI 171: Triptych. Zoodochos Pigi, Saint Nicholas and Saint Athanasius, Saints George and
Demetrius, mounted (35×51×4.3 cm, 23 April 1753). Donation of D. Economopoulos



09

Δευτέρα • Monday

10

Τρίτη • Tuesday

11

Τετάρτη • Wednesday

Αγίας Θεοδώρας Στρατιωτίνας

12

Πέμπτη • Thursday

13

Παρασκευή • Friday

14

Σάββατο • Saturday

Υψωσις του Τιμίου Σταυρού

15

Κυριακή • Sunday

Αγίου Νικήτα του Γότθου

BEI 837: Τρίπτυχο. Παναγία Ρόδον το Αμάραντον, άγιοι Αθανάσιος, Νικόλαος, αγίες Κυριακή και Παρασκευή και άγιοι Γεώργιος και Δημήτριος έφιπποι (28×33,5×3,5 εκ., 19ος αι.)

BEI 837: Triptych. The Virgin "Unfading Rose," Saints Athanasius, Nicholas, Kyriaki and Paraskevi and Saints George and Demetrius, mounted (28×33.5×3.5 cm, 19th c.)



16

Δευτέρα • Monday

17

Τρίτη • Tuesday

18

Τετάρτη • Wednesday

19

Πέμπτη • Thursday

20

Αγίου Ευσταθίου και Θεοπίστης

Παρασκευή • Friday

21

Σάββατο • Saturday

22

Κυριακή • Sunday

BEI 134: Παναγία αριστεροκρατούσα με αγίους Κωνσταντίνο, Νικόλαο και άγιοι Γεώργιος και Δημήτριος (έφιπποι) (25,5×22×3,5 εκ., 18ος αι.). Δωρεά Δ. Οικονομόπουλου

BEI 134: The Virgin aristerokratousa with Saints Constantine, Nicholas and Saints George and Demetrius (mounted) (25.5×22×3.5 cm, 18th c.). Donation of D. Economopoulos



23

Δευτέρα • Monday

24

Τρίτη • Tuesday

25

Τετάρτη • Wednesday

26

Πέμπτη • Thursday

27

Παρασκευή • Friday

28

Σάββατο • Saturday

29

Κυριακή • Sunday

BEI 669: Παναγία Ρόδον το Αμάραντον με τους αγίους Αθανάσιο, Νικόλαο, Χαράλαμπο, Βασίλειο, Στυλιανό και Αντώνιο και άγιοι Γεώργιος και Δημήτριος έφιπποι (43×30,2×3,2 εκ., τέλη 18ου-αρχές 19ου αι.)
BEI 669: The Virgin "Unfading Rose" with Saints Athanasius, Nicholas, Charalambos, Basil, Stylianos, and Antonios and Saints George and Demetrius, mounted (43×30.2×3.2 cm, Late 18th-early 19th c.)



30

Δευτέρα • Monday

01

Τρίτη • Tuesday

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ • OCTOBER

02

Τετάρτη • Wednesday

03

Πέμπτη • Thursday

04

Παρασκευή • Friday

05

Σάββατο • Saturday

06

Κυριακή • Sunday

BEI 737: Παναγία Ρόδον το Αμάραντον, με τους αγίους Αθανάσιο, Νικόλαο, Χαράλαμπο, και Διονύσιο
εν Ολύμπω και άγιοι Γεώργιος και Δημήτριος έφιπποι (38×31,5×2,5 εκ., 18ος αι.)

BEI 737: The Virgin "Unfading Rose" with Saints Athanasius, Nicholas, Charalambos, and Dionysios
of Olympus and Saints George and Demetrius, mounted (38×31.5×2.5 cm, 18th c.)



07

Αγίων Σεργίου και Βάχχου

Δευτέρα • Monday

08

Τρίτη • Tuesday

09

Τετάρτη • Wednesday

10

Πέμπτη • Thursday

11

Παρασκευή • Friday

12

Σάββατο • Saturday

13

Κυριακή • Sunday

BEI 804: Παναγία Γαλακτοτροφούσα με τους αγίους Νικόλαο, Αθανάσιο και άγιοι
Γεώργιος και Δημήτριος έφιπποι (40,5×31×2,5 εκ., 18ος αι.)

BEI 804: The Virgin Galaktotrofousa with Saints Nicholas and Athanasius and
Saints George and Demetrius, mounted (40.5×31×2.5 cm, 18th c.)



14

Δευτέρα • Monday

15

Τρίτη • Tuesday

16

Αγίου Λογγίνου του Εκατόνταρχου

Τετάρτη • Wednesday

17

Πέμπτη • Thursday

18

Παρασκευή • Friday

19

Σάββατο • Saturday

20

Αγίου Αρτεμίου Μεγαλομάρτυρος

Κυριακή • Sunday

BEI 617: Παναγία Ρόδον το Αμάραντον με αρχάγγελο Μιχαήλ, αγίους Ιωάννη Πρόδρομο, Βασίλειο, Αθανάσιο, Χαράλαμπο, Νικόλαο, Αντώνιο, Κοσμά, Δαμιανό και Διονύσιο εν Ολύμπω και οι άγιοι Γεώργιος και Δημήτριος έφιπποι (49×40×5,5 εκ., 18ος αι.)

BEI 617: The Virgin "Unfading Rose" with the archangel Michael, Saints John the Baptist, Basil, Athanasius, Charalambos, Nicholas, Antonios, Cosmas, Damian and Dionysios of Olympos and Saints George and Demetrius, mounted (49×40×5.5 cm, 18th c.)



21

Δευτέρα • Monday

22

Τρίτη • Tuesday

23

Τετάρτη • Wednesday

24

Πέμπτη • Thursday

25

Παρασκευή • Friday

26

Σάββατο • Saturday

27

Κυριακή • Sunday

*Δημητρίου του Μυροβλύτου**Νέστορος και Λούπου μαρτύρων*

BEI 654: Παναγία Ρόδον το Αμάραντον με αρχάγγελο Μιχαήλ, αγίους Ιωάννη Πρόδρομο, Αθανάσιο, Νικόλαο, Κοσμά και Δαμιανό και οι άγιοι Γεώργιος και Δημήτριος έφιπποι (55×42×2,7, 18ος αι.)

BEI 654: The Virgin "Unfading Rose" with the archangel Michael, Saints John the Baptist, Athanasius, Nicholas, Cosmas and Damian and Saints George and Demetrius, mounted (55×42×2.7 cm, 18th c.)



28

Επέτειος του ΟΧΙ

Δευτέρα • Monday

29

Τρίτη • Tuesday

30

Τετάρτη • Wednesday

31

Πέμπτη • Thursday

01

Παρασκευή • Friday

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ • NOVEMBER

02

Σάββατο • Saturday

03

Κυριακή • Sunday

ΒΕΙ 548: Δίπτυχο. Παναγία Ρόδον το Αμάραντον, άγιοι Γεώργιος και Δημήτριος έφιπποι (16,5×10,6×1 εκ., 18ος-19ος αι.)

ΒΕΙ 548: Diptych. The Virgin "Unfading Rose," Saints George and Demetrius, mounted (16.5×10.6×1 cm, 18th-19th c.)



ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΟΙ ΔΙΝΗΣ

04

Δευτέρα • Monday

05

Τρίτη • Tuesday

06

Τετάρτη • Wednesday

07

Πέμπτη • Thursday

08

Παρασκευή • Friday

Σύναξις των Παμμεγίστων Ταξιαρχών Μιχαήλ και Γαβριήλ

09

Σάββατο • Saturday

10

Κυριακή • Sunday

Αγίου Ορέστου

BEI 984: Άγιοι Γεώργιος και Δημήτριος έφιπποι (22,5×17,3×2 εκ., 18ος αι.). Δωρεά Ενστράτιον Δούκα
BEI 984: Saints George and Demetrius, mounted (22.5×17.3×2 cm, 18th c.). Donation of Efstratios Doukas



11

Αγίου Βίκτωρος Μεγαλομάρτυρος, Αγίου Βικεντίου του Διακόνου Ιερομάρτυρος

Δευτέρα • Monday

12

Τρίτη • Tuesday

13

Τετάρτη • Wednesday

14

Πέμπτη • Thursday

15

Παρασκευή • Friday

16

Σάββατο • Saturday

17

Επέτειος της εξέγερσης του Πολυτεχνείου

Κυριακή • Sunday

BEI 477: Δίζωνη εικόνα. Άγιοι, Γεώργιος και Δημήτριος με άγιο Παντελεήμονα και άγιοι Θεόδωροι με άγιο Αντώνιο (99×51×3,2 εκ., τέλη 14ου-αρχές 15ου αι.)

BEI 477: Bi-zone icon. Saints George and Demetrius with Saint Panteleimon and Saints Theodore with Saint Antonios (99×51×3.2 cm, Late 14th-early 15th c.)



18

Δευτέρα • Monday

19

Τρίτη • Tuesday

20

Τετάρτη • Wednesday

21

Πέμπτη • Thursday

Εισόδια της Θεοτόκου

22

Παρασκευή • Friday

23

Σάββατο • Saturday

24

Κυριακή • Sunday

BEI 501: Δίζωνη εικόνα. Άγιοι Αθανάσιος, Ιωάννης Πρόδρομος και Νικόλαος και άγιοι Δημήτριος, Γεώργιος και Θεόδωροι (63,5×41×4,5 εκ., 17ος αι.)

BEI 501: Bi-zone icon. Saints Athanasius, John the Baptist and Nicholas and Saints Demetrius, George and the Saints Theodore (63.5×41×4.5 cm, 17th c.)



25

Αικατερίνης Μεγαλομάρτυρος, Αγίου Μερκουρίου Μεγαλομάρτυρος

Δευτέρα • Monday

26

Τρίτη • Tuesday

27

Τετάρτη • Wednesday

28

Πέμπτη • Thursday

29

Παρασκευή • Friday

30

Αποστόλου Ανδρέου

Σάββατο • Saturday

01

Κυριακή • Sunday

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ • DECEMBER

BEI 783: Παναγία Ρόδον το Αμάραντον, με τους αγίους Αθανάσιο, Νικόλαο, Διονύσιο εν Ολύμπω, Αντώνιο, Χαράλαμπο, Ευστάθιο, Στυλιανό και την αγία Παρασκευή και άγιοι Γεώργιος, Θεόδωρος και Δημήτριος έφιπποι (54,5×32×2 εκ., 18ος-19ος αι.)

BEI 783: The Virgin "Unfading Rose" with Saints Athanasius, Nicholas, Dionysios of Olympos, Antonios, Charalambos, Eustathius, Stylianos and Saint Paraskevi with Saints George, Theodore, and Demetrius, mounted (54.5×32×2 cm, 18th-19th c.)

СВЯТЫЙ ПРОКЛ



02

Δευτέρα • Monday

03

Τρίτη • Tuesday

04

Τετάρτη • Wednesday

Βαρβάρας της μεγαλομάρτυρος

05

Πέμπτη • Thursday

Σάββα του Ηγιασμένου

06

Παρασκευή • Friday

Αγίου Νικολάου

07

Σάββατο • Saturday

08

Κυριακή • Sunday

*BEI 630: Άγιος Προκόπιος με στρατιωτική ενδυμασία (32×24,8×2 εκ., 18ος αι.)**BEI 630: Saint Procopius in military attire (32×24.8×2 cm, 18th c.)*



09

Σύλληψις της Αγίας Άννης

Δευτέρα • Monday

10

Τρίτη • Tuesday

11

Τετάρτη • Wednesday

12

Αγίου Σπυρίδωνος

Πέμπτη • Thursday

13

Των Αγίων πέντε μαρτύρων εν Σεβάστεια Ευστρατίου, Αυξεντίου, Ευγενίου, Μαρδαρίου και Ορέστου

Παρασκευή • Friday

14

Σάββατο • Saturday

15

Ελευθερίου ιερομάρτυρος

Κυριακή • Sunday

BEI 674: Άγιος Προκόπιος έφιππος προελαύνει - Θεοφάνεια (39×31×2,2 εκ., 19ος αι.)
BEI 674: Saint Procopius, mounted and marching – Epiphany (39×31×2,2 εκ., 19th c.)



16

Δευτέρα • Monday

17

Τρίτη • Tuesday

18

Τετάρτη • Wednesday

19

Πέμπτη • Thursday

20

Παρασκευή • Friday

21

Σάββατο • Saturday

22

Κυριακή • Sunday

Αναστασίας Φαρμακολύτριάς

BEI 27: Άγιος Μερκούριος και αγία Αικατερίνη (27,8×22,3×2,5 εκ., 18ος αι.)

BEI 27: Saints Mercurius and Catherine (Aikaterini) (27.8×22.3×2.5 cm, 18th c.)



23

Δευτέρα • Monday

24

Τρίτη • Tuesday

25

Τετάρτη • Wednesday

Χριστούγεννα

26

Πέμπτη • Thursday

27

Παρασκευή • Friday

28

Σάββατο • Saturday

Στεφάνου Πρωτομάρτυρος, Αγίου Μαυρικίου μάρτυρος

29

Κυριακή • Sunday

*BEI 786: Αγία Τριάδα και οι άγιοι Ενστάθιος, Ευθύμιος και Στυλιανός ο Παφλαγών (36,5×27,5×2,5 εκ., 1784)**BEI 786: The Holy Trinity and Saints Eustathius, Euthymius, and**Stylianos of Paphlagonia (36.5×27.5×2.5 cm, 1784)*



30

Δευτέρα • Monday

31

Τρίτη • Tuesday

01

Τετάρτη • Wednesday

2020

02

Πέμπτη • Thursday

03

Παρασκευή • Friday

04

Σάββατο • Saturday

05

Κυριακή • Sunday

BEI 676: Άγιος Μηνάς έφιππος (41×34,5×4,5 εκ., 18ος αι.).

BEI 676: Saint Menas, mounted (41×34.5×4.5 cm, 18th c.).

The desk diary “Military Saints: Heroes and Protectors”
was printed by the Association of “Friends of the Museum of Byzantine Culture”
in November 2018 in 700 copies.

Research, material selection, texts, editing:
Dr Agathoniki Tsilipakou

Conservation of artworks
Beinas Pavlos, Beltsi Fotini, Charisiou Vassiliki,
Dousi Athina, Drosaki Dimitra, Ganitis Vaio,
Karagiannidou Ilektra, Kesidis Stylianos,
Katsifas Christos, Lazidou Dimitra, Nikolis Dimitrios,
Siaka Anastasia, Skouria Maria-Chrisanthi,
Talarou Ekaterini, Tzinikou Ioanna, Vlassis Dimitrios,
Zahariou Evridiki-Anastasia

English translation
Deborah Brown Kazazis

Photographs
Fafalis Giorgos, Kartsoglou Thanos,
Skiadaresis Makis, Tsiokas Nikos,
Zoumbourdikoudis Stamatis

Design
Dimitris Milosis

Production
MOUGOS - COMMUNICATION IN PRINT

Το λεύκωμα-ημερολόγιο «Στρατιώτες Άγιοι, Ήρωες Προστάτες»
εκδόθηκε από το Σωματείο των «Φίλων του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού»
και τυπώθηκε σε 700 αντίτυπα τον Νοέμβριο του 2018.

Έρευνα, επιλογή υλικού, κείμενα, επιμέλεια:
Δρ Αγαθονίκη Τσιλιπάκου

Συντήρηση έργων

Βλάσσης Δημήτριος, Γανίτης Βάιος,
Δροσάκη Δήμητρα, Ζαχαρίου Ευρυδίκη-Αναστασία,
Καραγιαννίδου Ηλέκτρα, Κατσίφας Χρίστος,
Κεσίδης Στυλιανός, Λαζίδου Δήμητρα, Μπεινάς Παύλος,
Μπέλτσι Φωτεινή, Νικολής Δημήτριος, Ντούση Αθηνά,
Σιακά Αναστασία, Σκουριά Μαρία-Χρυσάνθη,
Ταλάρου Αικατερίνη, Τζινίκου Ιωάννα,
Χαρισίου Βασιλική

Αγγλική μετάφραση
Deborah Brown Καζάζη

Φωτογραφίες

Ζουμπουρτικούδης Σταμάτης,
Καρτσόγλου Θάνος, Σκιαδαρέσης Μάκης,
Τσιόκας Νίκος, Φαφαλής Γιώργος

Σχεδιασμός

Δημήτρης Μπλώσης

Παραγωγή

ΜΟΥΓΚΟΣ - ΕΝΤΥΠΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

FRIENDS OF THE MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

The association of “Friends of the Museum of Byzantine Culture” was founded in 1988, immediately after construction work on the Museum began. It is thus the only association of friends that started its activity, contributing to the Museum collections’ recording and conservation, before the MBC’s official inauguration in 1994.

The association of Friends forms the link between the Museum and the general public, and its main aims are to provide the museum with moral and material support, assist in its running, help augment its collections, and raise public awareness regarding artefacts related with Byzantine history and art.

The Friends is a non-profit organisation recognised by the state and a member of the Hellenic Federation of Friends of Museums (EOSFIM). Through EOSFIM, it also belongs to the World Federation of Friends of Museums (WFFM).

The membership currently stands at over 1500 and continues to rise yearly.

Executive Committee 2017-2019

Panagiota Gourassa - Georgiadou, Chair

Ypatia Dionyssiadou, Vice-Chair

Eliza Alexandridou, Vice-Chair

Athanasios Koukoravas, General Secretary

Magdalini Manoudi, Treasurer

Despoina Karagiannidou - Dalakoura

Polytimi Katsochi

Anastasios Plastiras

Michael Rokkos

Athena Sipitanou

Angeliki Strati

Efstratia Stenomeridou - Tsirli

Stamatia Rovatsou

ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Το Σωματείο των Φίλων του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού ιδρύθηκε το 1988, αμέσως μετά την έναρξη κατασκευής του κτιρίου του Μουσείου. Είναι έτσι, ίσως, το μοναδικό Σωματείο Φίλων που άρχισε τη δράση του, συμβάλλοντας στην καταγραφή και συντήρηση των συλλογών του Μουσείου, πριν τα επίσημα εγκαίνιά του που έγιναν το 1994.

Το Σωματείο αποτελεί το συνδεδετικό κρίκο του Μουσείου με την κοινωνία, με κύριους στόχους την ηθική και υλική ενίσχυση του Μουσείου, τη συμπαράσταση στη λειτουργία του και στον εμπλουτισμό των συλλογών του καθώς και την ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινού για τα έργα της βυζαντινής ιστορίας και τέχνης.

Αποτελεί μη κερδοσκοπικό σωματείο, αναγνωρισμένο από το κράτος, είναι μέλος της Ελληνικής Ομοσπονδίας Φίλων των Μουσείων (ΕΟΣΦΙΜ) και μέσω αυτής συμμετέχει στην Παγκόσμια Ομοσπονδία Φίλων των Μουσείων (FMAM).

Σήμερα τα μέλη του ξεπερνούν τα 1500 και συνεχίζουν να αυξάνονται κάθε χρόνο.

Διοικητικό Συμβούλιο 2017 - 2019

Παναγιώτα Γκουράσα - Γεωργιάδου, Πρόεδρος

Υπατία Διονυσιάδου, Α' Αντιπρόεδρος

Ελίζα Αλεξανδρίδου, Β' Αντιπρόεδρος

Αθανάσιος Κουκοράβας, Γεν. Γραμματέας

Μαγδαληνή Μανούδη, Ταμίας

Δέσποινα Καραγιαννίδου - Δαλακούρα, Μέλος

Πολυτίμη Κατσώχη, Μέλος

Αναστάσιος Πλαστήρας, Μέλος

Μιχαήλ Ρόκκος, Μέλος

Αθηνά Σιπητάνου, Μέλος

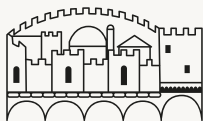
Αγγελική Στρατή, Μέλος

Ευστρατία Στενομερίδου - Τσίρλη, Μέλος

Σταματία Ροβάτσου, Αναπλ. Μέλος



ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE



ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΦΙΛΩΝ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ASSOCIATION OF THE FRIENDS OF THE MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

